

บทที่ 3

หลักเกณฑ์ในการรวบรวมข้อมูล

“ทุกวันนี้ความเจริญในปัจจุบันแพร่หลายไปยังท้องถิ่นชนบทต่าง ๆ ได้รวดเร็ว เพราะการคมนาคมติดต่อกันได้สะดวกยิ่งขึ้น นับวันชนบทกรรมนิยมของเดิมมีแต่จะเปลี่ยนแปลงและกลายไปตามอำนาจแห่งความเจริญ และความก้าวหน้าของประเทศด้วยเหตุตั้งนั้นนาชาติที่เจริญแล้วจึงตื่นตัวรวบรวมเรื่องชนบทกรรมนิยมเหล่านี้รักษาไว้ไม่ให้สูญ”¹

แต่การรวบรวมข้อมูลคติชาวบ้านของไทยเรา ยังทำกันในหมู่ผู้สนใจ เช่น ผู้ที่รวบรวมเพื่อทำปริญาณิพนธ์ วิทยานิพนธ์ ซึ่งทำกันจำกัดอยู่ในวงแคบ และการรวบรวมข้อมูลของผู้ที่สนใจแต่ขาดหลักวิชา บางครั้งก็ทำไปไม่ถูกต้องตามวิธีหรือหลักการรวบรวมข้อมูลของวิชาคติชาวบ้าน กล่าวคือ ผู้รวบรวมเก็บข้อมูลจากผู้ให้ปากคำโดยตรงแล้วนำมาเปลี่ยนแปลงโดยเปลี่ยนเป็นสำนวนของตนเอง บางครั้งผู้ให้ปากคำเป็นคนพื้นบ้านรุ่นเก่า (ผู้เฒ่าผู้แก่) และเป็นผู้ใช้ภาษาถิ่นอย่างเป็นทางการเจ้าของถิ่นจริง ๆ² เมื่อให้ปากคำ หรือเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ก็จะใช้คำศัพท์ของท้องถิ่นผู้รวบรวมบางท่านเห็นว่าผู้อ่านที่ไม่ใช่เจ้าของท้องถิ่นนั้นจะไม่เข้าใจก็เปลี่ยนแปลงคำศัพท์นั้น ๆ ให้เป็นภาษากลางเสีย หรือ บางตอนก็มีถ้อยคำหยาบคายก็ตัดทิ้งเสีย หรือเปลี่ยนให้สุภาพ ทำให้ไม่เห็นของเดิมไม่เห็นธรรมชาติที่แท้จริง ซึ่งเป็นการทำให้ข้อมูลนั้น ๆ ขาดคุณค่าไปอย่างน่าเสียดายโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ บางครั้งผู้รวบรวมเห็นว่าสำนวนบางตอนไม่รื่นหู ก็แก้เสียใหม่ เช่น ในคำนำของนิทานพื้นบ้านภาคอีสาน เรื่อง ท้าวเต่าคำ³ ว่า

“หนังสือเรื่องท้าวเต่าคำนี้เดิมเป็นของปราชญ์โบราณจารเป็นอักษรไทยน้อย ไม่ทราบว่าเป็นครั้งไหนเรียบเรียงไว้ และได้เขียนต่อกันมาหลายชั่วคนแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไพเราะ และมีคติควรจำเป็นบางอย่าง ทั้งเค้าความของเรื่องก็ไม่แพ้หนังสืออื่น ๆ ซึ่งเป็นแผนกเดียวกัน ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงได้ชำระแก้ไขจัดพิมพ์ขึ้นไว้เพื่อรักษาสำนวนมิให้เสื่อมสูญ ส่วนการชำระคราวนี้ ข้าพเจ้าได้ตัดเติมบ้างเป็นบางแห่งเพราะสำนวนเดิมเป็นภาษาโบราณยืดยาดมาก ซึ่งคนสมัยนี้ไม่ค่อยเข้าใจ... เมื่อเป็นเช่นนี้ ข้าพเจ้าจึงได้ตัดแปลงแก้ไขเพิ่มเติมให้ดีขึ้นอีก ตามความเห็นและความสามารถของข้าพเจ้าที่จะทำได้ แต่ใจความของเรื่อง ข้าพเจ้ารักษาไว้อย่างยิ่งที่จะให้เป็นไปตามรูปเดิม”

¹ กรมศิลปากร “คำชี้แจงเมื่อพิมพ์ครั้งแรก” ภัทธีธรรมนิยมภาคที่ 25 การเล่นเพลง หน้า 1

² คือพูดคำศัพท์ของท้องถิ่นโดยตรง ไม่ใช่ใช้คำภาษากลางแทน แต่พูดให้เป็นสำเนียงท้องถิ่น

³ น้อย ฝิวิน นิทานเรื่องท้าวเต่าคำเล่ม 1 หน้าคำนำ

จะเห็นว่าในบางครั้งการรวบรวมข้อมูลคติชาวบ้านยังทำกันอย่างขาดหลักการ เพราะเกิดความเข้าใจผิดกันว่า ควรจะปรับปรุงให้เป็นสำนวนที่ไพเราะขึ้น แท้จริงแล้วการคงสำนวน คำพูดของผู้ให้ปากคำให้เป็นแบบเดิม แบบสมบูรณ์ที่สุด (Authentic) ไม่เปลี่ยนแปลงจะให้คุณค่ามากกว่า

บางครั้งข้อมูลที่รวบรวมมาก็เป็นข้อมูลใหม่ที่เกิดขึ้นในชั้นหลัง หรือถูกดัดแปลงจนแทบจะไม่คงถ้อยคำเดิม คติชาวบ้านที่แต่งขึ้นใหม่ ไม่ว่าจะเป็นเพลงชาวบ้าน นิทาน ปริศนาคำทาย ฯลฯ แม้จะแต่งดี มีถ้อยคำน่าฟัง แต่ก็ต้องคุณค่า เพราะไม่ใช่สิ่งที่เกิดจากความรู้สึกนึกคิดของชนชั้นนั้นจริง ๆ จึงขอยกข้อคิดของ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงเล่าไว้ในหนังสือเรื่อง *The Past Time of Rhyme, Making and Singing in Rural Siam.* (J.S.S. Vol. XX 1972) ซึ่งพระองค์ท่านได้ทรงแสดงปาฐกถาที่สยามสมาคมว่า

“ได้ทรงแต่งบทเล่นเพลงขึ้นมาบทหนึ่งโดยเลียนวิธีแต่งตามแบบอย่างของชาวชนบท แล้วประทานให้ชาวชนบทผู้หนึ่ง (ที่) อ่านหนังสือออก ทดลองร้องเป็นทำนองเพลง ผู้นั้นอ่านได้ดีอยู่ แต่ทรงคิดว่า ถ้าจะให้เขาแต่งบทเล่นเพลงของเขาเอง ดูเหมือนจะได้เร็วกว่าอ่านบทที่ทรงนิพนธ์ไว้ และในที่สุดก็ร้องบทที่นิพนธ์ไว้ได้เรียบร้อย ได้ทรงถามความเห็นของนักเล่นเพลงว่าบทที่ทรงนิพนธ์ขึ้นไว้นี้เป็นอย่างไรก็ได้รับตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า มีถ้อยคำยากแทบทั้งนั้น และโวหารการประพันธ์ตอนเกี่ยวพาราสีก็ใช้คำพูดสูงเกินกว่าที่หญิงสาวชาวชนบทจะเข้าใจ ถ้าใช้เป็นบทร้องเกี่ยว สาวชาวชนบทก็คงงงงัน และร้องตอบแก้ไม่ได้”¹

ประเภทของข้อมูล

1. ข้อมูลจากปฐมภูมิ หรือ ข้อมูลชั้นต้น (Primary Resources) เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากชาวบ้านโดยตรง อาจเก็บโดย การสัมภาษณ์ การสังเกต การให้ตอบแบบสอบถาม หรือเก็บของจริง เหล่านี้เป็นข้อมูลแบบปฐมภูมิทั้งสิ้น

2. ข้อมูลจากทุติยภูมิ หรือ ข้อมูลชั้นรอง (Secondary Resources) ข้อมูลประเภทนี้เป็นข้อมูลที่เก็บจากแหล่งที่มีผู้รวบรวมไว้แล้ว (จากข้อมูลประเภทที่ 1) เรียกว่า แหล่งทุติยภูมิ ส่วนใหญ่ของข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิจะได้จากหนังสือต่าง ๆ ที่ชาวบ้าน หรือนักคติชาวบ้าน จัดบันทึกถ่ายทอดเอาไว้สำหรับแหล่งข้อมูลประเภทนี้ กำลังมีเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน เพราะการพิมพ์เจริญขึ้นตลอดทั้งมีผู้ใ้รวบรวมข้อมูลคติชาวบ้านมากยิ่งขึ้น แต่หนังสือที่เก่า ๆ จริง ๆ ก็มักจะสูญหายไปมาก เพราะยังเปลี่ยนมือผู้เก็บรักษาต้นฉบับเป็นหลายมือหลายชั่วอายุคน ความชำรุดขาดหายก็ยังมีมากขึ้น และปรากฏว่าผู้รักษาต้นฉบับระยะต่อ ๆ มา มักจะเห็นคุณค่าของหนังสือเหล่านั้นน้อยลง ที่เห็นเป็นสิ่ง

¹กรมศิลปากร *ถ้อยธรรมเนียมภาคที่ 25* หน้า 2-3.

รกว่ากาญจน์นำไปเผาเสียก็มี ปลวกกินเสียก็มาก ข้อมูลประเภทนี้ถ้าเก่า ๆ มักจัดบันทึกในสมุดข่อย สมุดโบราณ สมุดไทยที่เขียนด้วย รง ทางบักซ์ ได้มีหนังสือที่เรียกว่า บุต มี 2 ชนิด คือ บุตดำ อย่างหนึ่ง เป็นหนังสือที่เนื้อกระดาษสีดำเขียนด้วยตัวอักษรสีเหลือง หรือ รง อีกอย่างหนึ่งเรียกว่าบุตขาว เป็นหนังสือที่มีเนื้อกระดาษสีขาว เขียนด้วยหมึกสีดำ ส่วนข้อมูลที่มีผู้จัดบันทึกไว้ในชั้นหลังบางทีก็นำมาพิมพ์เป็นเล่มออกมาจำหน่ายเป็นเรื่อง ๆ ไป เช่น เรื่องท้าวหมาหยุย, ท้าวเต่าคำ, กำพร้าผีน้อย นิทานของทางภาคเหนือ หรือ ทางพายัพ ก็มีเช่น หมากขนคำ, สุวรรณะ, เมกพะ, นกกระจาบ, เจ้าไสว้ตรี หรือ สุว้ตรี เป็นต้น

ข้อดีข้อด้อยของข้อมูลทั้งสองประเภท

ข้อมูลทั้งสองประเภทมีข้อดี ข้อด้อยต่างกัน ตามหลักของวิชาคติชาวบ้านถือว่าข้อมูลแบบปฐมภูมิเป็นข้อมูลที่มีคุณค่าที่สุด เพราะ เชื่อแน่ว่าถูกต้อง เพราะได้จากแหล่งต้นกำเนิด หรือจากเจ้าของคติชาวบ้านโดยตรง ไม่มีการผ่านผู้หนึ่งผู้ใดเลย แต่ การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบปฐมภูมิ ก็มีข้อด้อย คือ ความสิ้นเปลืองในด้าน

1. เวลา
2. การลงทุน หรือ ทุนทรัพย์
3. แรงงาน

เพราะ เมื่อเราจะรวบรวมคติชาวบ้านจากชนกลุ่มใด เราจะต้องมีเวลาไปเก็บรวบรวมโดยตรง อาจต้องสัมภาษณ์ สังเกต จัดบันทึกซึ่งต้องใช้เวลาในการเก็บไม่น้อย บางครั้งต้องเสียเวลาแรมเดือนเพื่อสร้างความสนิทสนม หรือสัมพันธ์ภาพกับกลุ่มชนนั้น ๆ นอกจากนี้ ยังต้องใช้ทุนทรัพย์ในการจัดซื้อเครื่องใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ สำหรับการเก็บข้อมูล เช่น แถบบันทึกเสียง เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป หรือ อาจต้องใช้กล้องถ่ายภาพยนตร์ หรือ สไลด์ เป็นต้น ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ แรงงาน ได้แก่ ตัวบุคคลที่จะไปเก็บข้อมูล บางครั้งหากเราจะเก็บคนเดียวก็จะต้องใช้เวลามาก จึงอาจต้องมีผู้ช่วย คือ ต้องใช้แรงงานเพิ่มขึ้น ดังนั้นเราจะเห็นว่า การเก็บข้อมูลแบบปฐมภูมินี้สิ้นเปลืองมากในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว แต่ข้อมูลแบบนี้มีคุณค่ามากที่สุด ควรค่าแก่การศึกษาและนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ สงเคราะห์ ตามขั้นตอนได้ดีที่สุด

ส่วนข้อมูลแบบทุติยภูมิ ก็มีข้อดีข้อด้อยตรงกันข้ามกับข้อมูลแบบปฐมภูมิ กล่าวคือ ข้อมูลประเภททุติยภูมิ บางครั้ง เก็บมาไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการของการเก็บรวบรวมข้อมูล จึงทำให้ผิดไปจากความเป็นจริง และด้อยคุณค่าไป แต่มีข้อดี คือ หากเราจะนำข้อมูลแบบทุติยภูมิมาศึกษา ก็ไม่เสียเวลา ไม่ต้องลงทุนหรือ แรงงานมากเท่ากับการเก็บข้อมูลแบบปฐมภูมิ

จุดมุ่งหมายของการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เพื่อเก็บรักษาคติชาวบ้านดั้งเดิมมิให้สูญหายหรือลืมนำไปในที่ที่สุด
2. เพื่อให้เห็นความแตกต่างของวัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่น แต่ละกลุ่มชน
3. เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของคติชาวบ้านในกลุ่มชน หรือท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสม, กาลสมัย ซึ่งอาจเป็นการผสมกลมกลืนของวัฒนธรรมเดิมกับวัฒนธรรมใหม่ หรือ วัฒนธรรมบางอย่างไม่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันจึงไม่เป็นที่ยอมรับปฏิบัติในกลุ่มชน หรือท้องถิ่นนั้น ๆ
4. เพื่อให้เห็นแนวโน้มที่เป็นสากลของคติชาวบ้าน เช่น ค่านิยมบางประการที่เป็นสากล (Universal Values) ไม่ว่าจะในกลุ่มชนใด ซึ่งอาจแตกต่างกันในทางเชื้อชาติ ศาสนา การปกครอง หรือ อาณาเขตห่างไกลกันเพียงใดก็ตาม แต่มีจุดร่วมกัน เหมือนกันได้ เช่น ความนิยมในความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์สุจริต ความเป็นผู้มีปัญญา ความสุภาพอ่อนโยน ความกตัญญู ความมักน้อย ประมาดตน ความอดกลั้นต่อกิเลสต่าง ๆ เป็นต้น

สาห์บ ลาล ศรีวาสทาวา (Sahab Lal Srivastava)¹ ได้เน้นจุดมุ่งหมายหรือชี้ให้เห็นความสำคัญของการศึกษาข้อมูลเชิงเปรียบเทียบว่า

1. ต้องการแสดงให้เห็นถึงหลักเกณฑ์ที่เป็นสากลของวัฒนธรรม (Universal principles of culture)
2. วัฒนธรรมพื้นบ้าน อาจเป็นแนวคิด หรือ วิธีดำเนินชีวิตอย่างง่าย ๆ ของคนส่วนใหญ่ของกลุ่มชนของสังคมนั้น เรื่องของ คติชาวบ้านไม่จำเป็นต้องเป็นเพียงของในอดีต แต่ยังสามารถอยู่ในชีวิตปัจจุบันก็ได้
3. ทำให้เราเข้าใจวัฒนธรรมของเรา และเข้าใจองค์ประกอบของสังคมของมนุษย์ จะช่วยให้เราเข้าใจจิตวิทยาของมนุษย์ ช่วยในการปรับตัวของคนในวัฒนธรรมต่าง ๆ ในโลกจากการเรียนรู้ หรือศึกษาจากวัฒนธรรมของเขา
4. เพื่อพิสูจน์ความจริงที่ว่า วัฒนธรรมเป็นส่วนรวม (Culture as a whole)
5. เพื่อเราทราบว่า วัฒนธรรมใดใหม่ วัฒนธรรมใดเก่า วัฒนธรรมใดล้ำหลัง และวัฒนธรรมใดทันสมัย อนึ่ง ทำให้เราทราบว่า วัฒนธรรมใดเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของท้องถิ่น วัฒนธรรมใดเป็นวัฒนธรรมที่ใช้แพร่หลายทั่วไป กับทั้งช่วยให้ วัสดุของท้องถิ่นนั้นมีค่าขึ้นในสายตาของผู้พบเห็น (ทำให้ผู้พบเห็นเห็นคุณค่าของวัสดุท้องถิ่นขึ้น)

¹Sahab Lal Srivastava, *Folk Culture and Oral Tradition* p.1 – 2.

กลุ่มชนที่ควรเลือกศึกษา

เนื่องจากเรามีจุดมุ่งหมายในการเก็บข้อมูลแตกต่างกันหลายประการ ดังนั้น เราจึงอาจพิจารณากลุ่มชน ท้องถิ่น หรือหมู่บ้าน ที่จะเก็บข้อมูลได้เป็นหลายลักษณะตามกลุ่มวัฒนธรรมย่อย (Subcultures) เพราะในสังคมใหญ่ประกอบไปด้วยสมาชิกของสังคมและมักมีพฤติกรรมของบุคคลกลุ่มย่อย (Subgroup) ปรากฏอยู่เสมอ นั่นคือ บุคคล กลุ่มย่อย ปฏิบัติวัฒนธรรมในฐานะที่เป็น สมาชิกของสังคมใหญ่ และในขณะเดียวกันก็ปฏิบัติวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มของตนอีกด้วย วัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มนี้ทางสังคมวิทยา เรียกว่า วัฒนธรรมย่อย (Subcultures) ซึ่งอานนท์ อาภาภิรม ได้ แยกออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้¹

1. วัฒนธรรมย่อยทางเชื้อชาติ (Ethnic Subcultures) หมายความว่า สังคมใหญ่ประกอบด้วยบุคคลหลายเชื้อชาติ เช่น สังคมไทย ซึ่งประกอบด้วยบุคคลหลายเชื้อชาติ ได้แก่ จีน อินเดีย มุสลิม และ มลายู เป็นต้น กลุ่มบุคคลต่างเชื้อชาติที่อาศัยอยู่ในสังคมไทยปฏิบัติวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง กล่าวคือ มีประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของส่วนรวม

2. วัฒนธรรมย่อยตามเกณฑ์อายุ (Age Subcultures) บุคคลในวัยต่าง ๆ มักนิยมปฏิบัติวัฒนธรรมตามกลุ่มบุคคลที่มีเกณฑ์อายุรุ่นราวคราวเดียวกัน เพราะฉะนั้น วิถีแห่งการดำรงชีวิต (Life Style) ของบุคคลตามเกณฑ์อายุที่แตกต่างกันย่อมแตกต่างกันไป เช่น บุคคลวัยรุ่นนิยมปฏิบัติตามในสังคมแบบหนึ่ง เช่น การไว้ทรงผม แบบกางเกง สีเส้นของเสื้อผ้าสำนวนการพูด อย่างที่เรียกกันว่า “วัฒนธรรมวัยรุ่น” ส่วนคนแก่ก็ไปวัดหรือแสวงหางานอดิเรกทำ เช่น เล่นกล้ายไม้ สะสมต้นบอน ตะโกตัด เป็นต้น

3. วัฒนธรรมย่อยตามท้องถิ่น (Regional Subcultures) ท้องถิ่นต่าง ๆ ย่อมมีการปฏิบัติวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง เช่นภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ของประเทศไทยต่างก็มีการปฏิบัติวัฒนธรรมอันเป็นที่นิยมในท้องถิ่นของตน เช่นภาษาพูด การละเล่น และประเพณี เป็นต้น

4. วัฒนธรรมย่อยเชิงอาชีพ (Occupational Subcultures) บุคคลที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ ย่อมมีธรรมเนียมปฏิบัติซึ่งเป็นที่นิยมกันในหมู่ผู้ประกอบอาชีพเดียวกัน เช่นนักร้อง นักแสดงภาพยนตร์ นักหนังสือพิมพ์ นักดนตรี และหมอนวด ต่างก็มีวิถีชีวิตตามแบบฉบับอันเป็นที่ยอมรับกันในหมู่พวกของตน

¹ อานนท์ อาภาภิรม สังคม วัฒนธรรม และประเพณี หน้า 102.

จากหลักเกณฑ์การแบ่งวัฒนธรรมย่อยทั้ง 4 ประการดังกล่าวนี้ เราสามารถนำมาประกอบการพิจารณาเลือก กลุ่มชน หรือหมู่บ้านที่จะเก็บข้อมูลได้ เพราะกลุ่มที่มีวัฒนธรรมย่อยหนึ่ง ๆ ย่อมมีแนวปฏิบัติหรือคตินิยมบ้านแตกต่างกันไป และย่อมมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวด้วย เราอาจจะเลือกสถานที่ในการเก็บข้อมูลต่าง ๆ กันไปตามจุดมุ่งหมายของเรา ซึ่งอาจแบ่งสถานที่ในการเก็บข้อมูลได้ดังนี้

1. ที่ ๆ เป็นกลุ่มเก่า (Old Folk) และเคร่งในระเบียบประเพณีดั้งเดิมเป็นพวก Conservative group ซึ่งมักจะพูดว่า ปู่ย่าตายายเขาทำกันมาปฏิบัติกันมา และก็เป็นสิ่งที่ดั้งเดิมอยู่แล้ว (My father did it; it's good enough for me.) เหตุที่เลือกหมู่บ้านพวกกลุ่มเก่ารักษาแบบแผนเดิม (Conservative group) หรือพวกดั้งเดิมนั้น เพราะพวกนี้จะรักษาความเก่าแก่แห่งคตินิยมไว้ ไม่ว่าจะเป็นประเพณี ความเป็นอยู่ ความเชื่อต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นสิ่งสืบทอดที่ยังคงของบรรพบุรุษไว้ อิทธิพลของสิ่งภายนอก (อันได้แก่วัฒนธรรมต่างท้องถิ่น หรือต่างชาติ) ยังไม่เข้าไปแทรกหรือผสมผสานจนทำให้คตินิยม หรือวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้นเปลี่ยนไปอาจพิจารณาความเจริญหรือความสะดวกในการติดต่อกันระหว่างหมู่บ้านนั้น ๆ กับหมู่บ้านอื่น ๆ ด้วย การเดินทางจากหมู่บ้านนั้นไปยังหมู่บ้านอื่น หรือไปยังอำเภอ จังหวัดสะดวกเพียงไร เช่น การเดินทางต้องอาศัยเกวียน เพราะยังไม่มีทางรถแล่นติดต่อ หรือการคมนาคมมีทางเดียวคือทางน้ำแต่จะต้องพายเรือไปยังไม่มีเรือยนต์ เรือหางยาว แล่นรับผู้โดยสารเลย ยังไม่มีไฟฟ้า การรับข่าวสารก็คือ ฟังวิทยุได้เท่านั้น โทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ไปไม่ถึงรับไม่ได้ ลักษณะเช่นนี้อาจจะเชื่อได้ว่า วัฒนธรรมใหม่ หรือวัฒนธรรมอื่นยังไม่เข้าไปแทรกแซง หรือผสมผสานกับวัฒนธรรมเดิมมากนัก

2. ท้องถิ่นที่มีความขัดแย้งกัน (The area of conflict) หรือมีปัญหาอันเนื่องมาจากความแตกต่างหรือขัดแย้ง เช่น ความขัดแย้งกัน เพราะในท้องถิ่นมีคตินิยมหรือศาสนาต่างกัน แบ่งแยกเป็น 2 ฝ่าย ทั้ง ๆ ที่อยู่ใต้อาณาเขตเดียวกัน หรือมีคนต่างชาติเข้ามาปะปนอยู่มาก ทำให้เกิดความแตกต่างหรือขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรมกลุ่มชนใหม่ กับ วัฒนธรรมกลุ่มชนดั้งเดิม (กลุ่มชนเจ้าของถิ่นเดิม) เช่น ภาคใต้ จังหวัดที่มีพวก อิสลาม จีน ไทย อยู่ปนกัน หรือ ภาคอีสานบางจังหวัด มี ไทย เขมร ลาว อยู่ปะปนกัน เป็นต้น เมื่อศึกษาข้อมูลคตินิยมของหมู่บ้านของกลุ่มคนที่มีความขัดแย้งจะทำให้เราเข้าใจว่า กลุ่มคนทั้งสองนั้นมีทัศนคติ และวิถีชีวิตต่างกันอย่างไร จึงทำให้ขัดแย้งกันจะช่วยขจัดปัญหาความแตกต่างทางการดำเนินชีวิต หรือความเห็นที่ไม่สอดคล้องกันบางประการได้ เป็นการช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันในกลุ่มชนนั้น ๆ ด้วย

3. เลือกกลุ่มที่มีวัฒนธรรมผสม หรือกลุ่มชนเฉพาะอาชีพ ในกลุ่มนี้เราใช้อาชีพ เป็นเครื่องกำหนดในการเลือกกลุ่มตัวอย่าง หรือวิทยาการผู้ให้ปากคำ เช่น อาชีพแพทย์ อาชีพทนาย

ความ หรือนักศึกษาเป็นต้น บางทีอาจเลือกจากกลุ่มที่มีวัฒนธรรมใหม่ หรือวัฒนธรรมผสม เพราะสมาชิกในกลุ่มมาจากภูมิลำเนาต่างกันแล้วมาอยู่ร่วมกันในภายหลัง แต่ก็มิจตุรร่วมกันอยู่อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

ในการเก็บข้อมูลเพื่อนำมาศึกษา เราอาจตั้งปัญหาตามตนเองว่าอยากรู้อะไรเกี่ยวกับศึกษาวัดนี้ เพราะอาจทำได้ดังนี้

1. เราอาจตกลงใจค้นคว้า หรือศึกษาเรื่องราวทางคดีชาวบ้านในท้องถิ่นที่ยังไม่มีผู้ศึกษาหรือรวบรวมมาก่อน อาจเก็บจากแหล่งชนบท หรือที่กระจายอยู่ตามแหล่งต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งจัดอยู่ในผู้ที่สนใจกลุ่มเก่าหรือหมู่บ้านเก่า (Old Folk หรือ Conservative Group) เป็นหลัก

2. กลับไปสำรวจ หรือเก็บข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือมีผู้รวบรวมข้อมูลทางคดีชาวบ้านจากกลุ่มชนนั้น ๆ มาก่อน เมื่อหลายปีมาแล้ว เช่น เมื่อ 5—10 ปีมาแล้ว เราอาจกลับไปสำรวจหรือรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มชนนั้นอีกครั้งหนึ่ง เพื่อดูความเปลี่ยนแปลงของคดีชาวบ้านในกลุ่มชนนั้น ๆ

3. เป็นการศึกษาค้นคว้าเพื่อพิสูจน์สมมุติฐาน (Hypothesis) โดยผู้ศึกษาตั้งสมมุติฐานเกี่ยวกับกลุ่มชนนั้น ๆ ขึ้นมา แล้วออกไปศึกษาวิถีความเป็นอยู่ของกลุ่มชนนั้น ๆ (ศึกษาข้อมูลทางคดีชาวบ้าน) เพื่อเป็นตัวอย่างประกอบการพิจารณาสมมุติฐานว่า สมมุติฐานของเราที่ตั้งไว้ นั้นถูกต้อง หรือผิดเพี้ยนไปอย่างไร แต่ในกรณีเก็บข้อมูลเพื่อพิสูจน์สมมุติฐานนี้ ผู้เก็บรวบรวม หรือผู้ศึกษาต้องมีความยุติธรรมไม่เข้าข้างสมมุติฐานของตน เพราะจะทำให้เกิดความผิดพลาดได้ ผู้ศึกษาต้องยอมรับความจริงว่า สมมุติฐานใด ๆ ที่ตั้งไว้ อาจไม่ถูกต้องเสมอไปก็ได้ เพราะฉะนั้นอย่ายึดมั่นในความคิดของตนเกินไป เพราะอาจเกิดกรณีเก็บข้อมูล เฉพาะเจาะจง หรือเฉพาะเรื่องเพื่อลากข้อมูลนั้น ๆ มาเพื่อให้ตรงตามสมมุติฐานของผู้ศึกษา

การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ

สาห์ ลาล ศรีวัสทาวา¹ (Sahab Lal Srivastava) ได้กล่าวถึงการศึกษาคดีชาวบ้าน หรือวัฒนธรรมว่า อาจศึกษาเชิงเปรียบเทียบได้หลายแง่หลายมุม เช่น

1. ศึกษาสังคม 2 กลุ่ม (Two Communities) หรือมากกว่าที่มีอารยธรรมเหมือนกันจะมีที่แตกต่างกันบ้างแต่ไม่มากนัก

2. ศึกษาวัฒนธรรมของกลุ่มชนในเมือง เปรียบเทียบกับวัฒนธรรมของกลุ่มชนในชนบท หมู่บ้าน (City Town Village)

¹ Sahab Lal Srivastava, *Folk Culture and Oral Tradition*. p. 1.

3. ศึกษาวัฒนธรรมของ หมู่บ้านที่มีศาสนาเหมือนกัน แต่อยู่ในอาณาเขตใกล้เคียงกัน
4. ศึกษากลุ่มชนที่มีอารยธรรมเหมือนกัน อยู่ในอาณาเขตเดียวกัน แต่ต่างศาสนากัน

บุคคลผู้เก็บรวบรวมข้อมูล

สตีธ ทอมป์สัน (Stith Thompson)¹ ได้แบ่งบุคคลที่จะเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. คณะผู้รวบรวมโดยตรง (Archive Staff)
2. คนงานที่จ้างมา ต้องอยู่ในความดูแลจากนักคติชาวบ้าน หรือผู้เชี่ยวชาญ
3. นิสิต นักศึกษา ซึ่งอยู่ในความดูแลของอาจารย์ ผู้มีความรู้ในการเก็บข้อมูล
4. นักเก็บสมัครเล่น (Amateur) ซึ่งอยู่ในความดูแลควบคุมของหัวหน้าที่เป็นนักคติชาวบ้าน หรือผู้รู้หลักเกณฑ์อย่างดี

คุณสมบัติของผู้รวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลทางคติชาวบ้านเป็นเรื่องยาก และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยบุคลากรที่มีคุณสมบัติดังนี้คือ²

1. มีความรู้ในการรวบรวมข้อมูล เช่นรู้วิธีการรวบรวม, วิชาภาษาที่จะใช้สื่อความหมาย
2. มีทักษะในการเก็บ สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้
3. มีความซื่อสัตย์ ความซื่อสัตย์เป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะการที่ผู้เก็บ ๆ อย่างจริงจัง และเก็บให้ตรงตามคำบอกเล่าของผู้ให้ปากคำ ข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมจะถูกต้องและมีคุณค่าสูง

นอกจากนี้ สตีธ ทอมป์สัน (Stith Thompson) ยังได้เพิ่มเติมไว้อีกว่า “จะรวบรวมด้วยอุปกรณ์ใด ๆ ก็ตามความสำคัญขึ้นอยู่กับทักษะและวิจรรย์ญาณของผู้รวบรวมเป็นอันดับแรก ผู้รวบรวมต้องพบปะกับวิทยากรอย่างสะดวกโดยปราศจากความรู้สึกเคอะเขิน จะต้องมีความสนใจอย่างจริงจังในชีวิตความเป็นอยู่ พร้อมทั้งเข้าใจสุขทุกข์ของเขาเหล่านั้นด้วย ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า จะต้องทำตนให้เป็นเยี่ยงสมาชิกในสังคม เพราะผู้รวบรวมบางคนก็อาจจะเป็นอาจารย์ ศาสตราจารย์ในโรงเรียน หรือในมหาวิทยาลัย สำหรับผู้ที่มีความสัมพันธ์ในการรวบรวมอาจเป็นหมอบเป็นทนายหรือไม่ก็เป็นนักบวช เพราะเขาเหล่านั้นสามารถที่จะพบปะวิทยากรได้สะดวก และสม่ำเสมอ...ประกอบด้วยทัศนคติที่สำคัญคือ ความเห็นใจคน และความจริงจังที่จะเรียนรู้”³

¹ Stith Thompson, *The four Symposia on Folklore*, p.2.

² Stith Thompson, *Folktale*, p. 406

³ กิ่งแก้ว อัครถาวร *รายงานการสัมมนาวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยกลาง* หน้า 112.

ดร. กิ่งแก้ว อัดถากร ได้ให้หลักเกณฑ์ในเรื่องคุณสมบัติและบุคลิกของวิทยากรดังนี้¹

1. ทัศนคติเป็นกลางของผู้รวบรวมข้อมูล ความเป็นกลางนี้สำคัญมากในการที่จะได้ข้อมูลที่แสดงถึงวิถีชีวิต และความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคมนั้นอย่างแท้จริง เช่นถ้าผู้รวบรวมมีอคติ กล่าวคือ รักท้องถิ่นที่รวบรวมนั้นมากเกินไป ก็อาจทำให้เราเลือกข้อมูลแต่ที่ดี ๆ และอาจพยายามกลบเกลื่อนสิ่งที่เราคิดว่าไม่มี สกปรก แต่แท้จริงแล้ว ชีวิตของคนนั้นมีทั้งสองด้าน ดังนั้นเราควรดึงออกมาให้ได้ตรงตามความเป็นจริง

2. ผู้รวบรวมควรมีความอดทน และความสงบเสงี่ยมความอดทนและความสงบเสงี่ยมนี้สำคัญมาก คือ เราต้องเข้าไปหาวิทยากรอย่างผู้ขอ และสภาพความเป็นอยู่ต่าง ๆ ของชาวบ้านยังไม่ดีพอ อาจขัดกับความรู้สึกของเรา เราต้องอดทนและสงบเสงี่ยม ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติสำคัญของบุคคลที่จะรวบรวมข้อมูล อาจใช้คำกว้าง ๆ ว่า ผู้รวบรวมควรเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดี

บุคคลผู้ให้ข้อมูล หรือวิทยากร

ดร. กิ่งแก้ว อัดถากร² ได้กล่าวถึงวิทยากรหรือผู้ให้ข้อมูลว่า การคัดเลือกวิทยากรเป็นสิ่งที่เหนือความควบคุมของผู้รวบรวม แต่ก็อาจพูดถึงแนวทางได้บ้าง คือ วิทยากรไม่จำเป็นจะต้องเป็นบุคคลที่ให้ข้อมูลด้วยการตอบข้อซักถามเป็นประจำทุกวัน ทุกคนในหมู่บ้านก็มีแนวโน้มที่จะเป็นวิทยากรได้ทั้งนั้น ตั้งแต่เด็กเล็กไปจนถึงผู้ใหญ่ เราอาจจะสังเกตพฤติกรรมได้ และหากจะสัมภาษณ์หรือเก็บข้อมูลจากวิทยากร ไม่ควรเก็บจากวิทยากรคนเดียว เพราะอาจให้ข้อมูลที่เอียงไปได้ สิ่งที่นำทำเกี่ยวกับวิทยากรอีกอย่างหนึ่งคือ ในการเข้าไปในหมู่บ้าน เราอาจจะหาผู้ที่พอพูดคุยกับเรารู้เรื่อง และที่เขายินดีที่จะเป็นพี่เลี้ยงเราไว้สัก 2-3 คน เพื่อให้เขาเป็นผู้นำทาง และอธิบายให้วิทยากรเข้าใจว่าเรามีจุดมุ่งหมายอย่างไรในการไปเก็บข้อมูล หรืออาจอธิบายให้เราเข้าใจในการทำตนให้เข้ากับวิทยากรได้ในเรื่องประวัติศาสตร์ส่วนตัวของวิทยากร เราควรทราบไว้เพื่อเป็นภูมิหลังบ้างดังนี้

1. ชื่อ สกุล เพศ อายุ ที่อยู่
2. วิทยากรมีอาชีพอะไร การศึกษามากน้อยเพียงไร

สำหรับคุณสมบัติของวิทยากร หากวิทยากรในหมู่บ้านที่เป็นกลุ่มเก่า (Old Folk) ควรมีคุณสมบัติ คือ

1. เป็นคนสูงอายุ หรือมีประสบการณ์รู้เห็นอยู่ในชนกลุ่มนั้นมานานพอควร
2. เป็นคนถื่นนั้น หรืออยู่ในกลุ่มนั้นมาตั้งแต่เกิด และไม่ควรร้ายไปอยู่ที่อื่นเป็นเวลานาน

¹ กิ่งแก้ว อัดถากร "วิธีการศึกษาคติชาวบ้าน" รายงานการสัมมนาวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยมลายู, หน้า 112-113.

² ศด หน้า 113-114

ในเรื่องวิทยากรนี้ ผู้เก็บรวบรวมข้อมูลอาจบันทึกข้อสังเกตเกี่ยวกับทัศนคติและบุคลิกภาพ
ของวิทยากรเอาไว้ด้วย

หลักเกณฑ์ในการเลือกหมู่บ้าน

1. เป็นใจกลาง หรือศูนย์กลางของตำบล เช่น มีโรงเรียน วัด ฯลฯ
2. จำนวนประชากรอยู่ในเกณฑ์กลาง ไม่มากน้อยเกินไป
3. ขนาดของหมู่บ้านไม่ใหญ่หรือเล็กเกินไป
4. ต้องเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมในอาณาเขตนั้น ๆ ได้¹
5. ประชาชนอ่านออกเขียนได้บ้าง
6. ถ้าเป็นกลุ่มเก่า (Old Folk) หมู่บ้านนั้นยังไม่มีวัฒนธรรมผสม หรือมีน้อยมาก
7. หมู่บ้านนั้น ๆ มีวิทยากรที่ให้ข้อมูลได้มากพอ (ในกรณีเก็บเพื่อรักษาคติชาวบ้าน
ไม่ให้สูญ จากกลุ่มเก่า)

ตัวอย่างการให้รายละเอียดเกี่ยวกับหมู่บ้าน²

หมู่บ้าน (ชื่อหมู่บ้าน) มีจำนวนประชากรประมาณ คน
หมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ห่างจากเมืองโดยทางรถยนต์ 33 ไมล์ โดยทางรถไฟ 25 ไมล์อยู่ที่ทิศเหนือของเมือง
(ชื่อเมือง หรือจังหวัดที่หมู่บ้านนั้นสังกัด) หมู่บ้านนี้มีสถานีรถไฟ และรถยนต์ ซึ่งได้
ชื่อตามหมู่บ้าน หมู่บ้านนี้มีโรงเรียนประถมสำหรับเด็กชาย และอีกโรงเรียนหนึ่งสำหรับเด็กหญิง
นอกจากนี้ก็มี โรงเรียนมัธยมแบบสหศึกษา 1 โรง มีไปรษณีย์สาขา 1 แห่งและสถานพยาบาล 1 แห่ง
มีห้องสมุดเล็ก 1 แห่งและสถานีวิทยุกระจายเสียง 1 แห่งในหมู่บ้านนี้อยู่ในแผนพัฒนาชุมชน ภาษาที่ใช้
พูดของหมู่บ้านนี้มีเฉพาะ ต่างไปจากภาษามาตรฐานที่ใช้ (Standard Dialect) คือ ใช้ภาษา

ภูมิอากาศของหมู่บ้านค่อนข้างแห้งแล้ง ฝนตกโดยทั่วไปประมาณ 23 นิ้ว ระดับน้ำใต้ดิน
ต่ำกว่าพื้นดิน 60 ฟุต ในหมู่บ้านพื้นดินเป็นทรายเกือบทั้งหมดและมีการเก็บเกี่ยวปีละครั้งเท่านั้น เริ่ม
หว่าน หรือเพาะปลูกในฤดูฝน และเก็บเกี่ยวในเดือนตุลาคม

ส่วน ดร. กิ่งแก้ว อัครถาวร ได้แสดงหลักเกณฑ์การเลือกหมู่บ้าน ไว้ดังนี้³

หลักเกณฑ์นี้เป็นหลักเกณฑ์การเลือกหมู่บ้านใน ในตำบลนาป่า

¹ Sahab Lal Srivastava, *Folk Culture and Oral Tradition*, p. 6

² *Ibid.* p. 6-7.

³ กิ่งแก้ว อัครถาวร *วรรณกรรมจากบ้านใน เอกสารนิเทศการศึกษา กรมการฝึกหัดครู* หน้า 5

1. ลักษณะที่เป็นพื้น : ประชาชน นับถือพุทธศาสนา มีอาชีพหลักคือ การทำนา ไม่ควรเลือกหมู่บ้านที่มีความเด่นพิเศษในด้านใดซึ่งจะเป็นตัวแทน หรือพออนุมานได้ถึงลักษณะหมู่บ้านอื่น ๆ ในภาคกลาง

2. ขนาด หมู่บ้านเล็ก มีประชาชน เพียง 383 คน ในจำนวน 59 หลังคาเรือน พอที่ผู้เขียนจะสำรวจและสรุปความได้รัดกุม

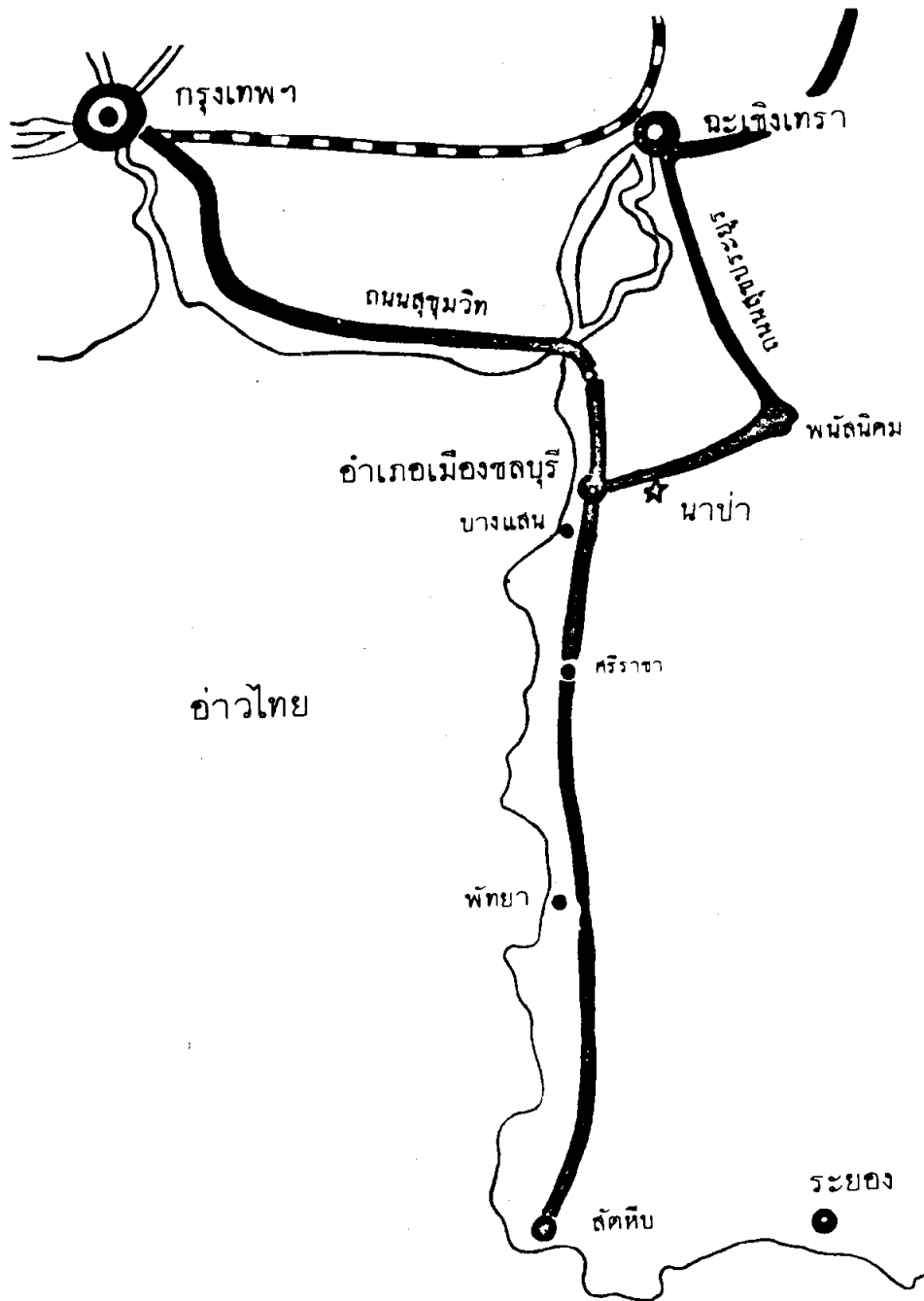
3. ความสะดวกในการติดต่อ หมู่บ้านในมิถุนนเข้าถึง การติดต่อเป็นไปได้ดี แม้แต่ในฤดูฝน ส่วนน้ำหลากมีบ้างเป็นครั้งคราวแต่ท่วมอยู่ไม่นาน อาจประมาณ 2—3 วัน เป็นอย่างสูง

4. ความสมบูรณ์แบบ บ้านใน มีวัด และโรงเรียนประถมศึกษาประจำหมู่บ้าน สถาบัน 2 ประเภทนี้ มีส่วนสะท้อนวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของประชาชนหลายแง่ หมู่บ้านที่ไม่มีวัด และโรงเรียนของตนเอง ย่อมมาอาศัยหมู่บ้านในเป็นศูนย์กลาง ฉะนั้นจึงเหมาะที่จะเลือกบ้านในเพื่อข้อเท็จจริงที่ได้มาจะได้อยู่ในขอบข่ายที่รัดกุม

ในการเลือกสถานที่ ถ้าทำได้ควรทำแผนที่ตำบล หรือหมู่บ้านที่เราเข้าไปรวบรวมข้อมูลไว้ด้วย ว่าอยู่ในจังหวัดอะไร อำเภออะไร ตำบลใกล้เคียง โดยลำดับอาจมีแผนที่เส้นทางคมนาคมจากตัวจังหวัดหรือกรุงเทพฯ (ถ้าไม่ห่างไกลเกินไป) ไปยังตำบล ที่ ๆ เลือกเป็นตัวอย่างในการเก็บข้อมูลด้วย จากนั้นก็บอกถึงจำนวนประชากร และพื้นที่ของตำบล หรือหมู่บ้านนั้นเพื่อเป็นภูมิหลังดังตัวอย่าง

ตัวอย่าง

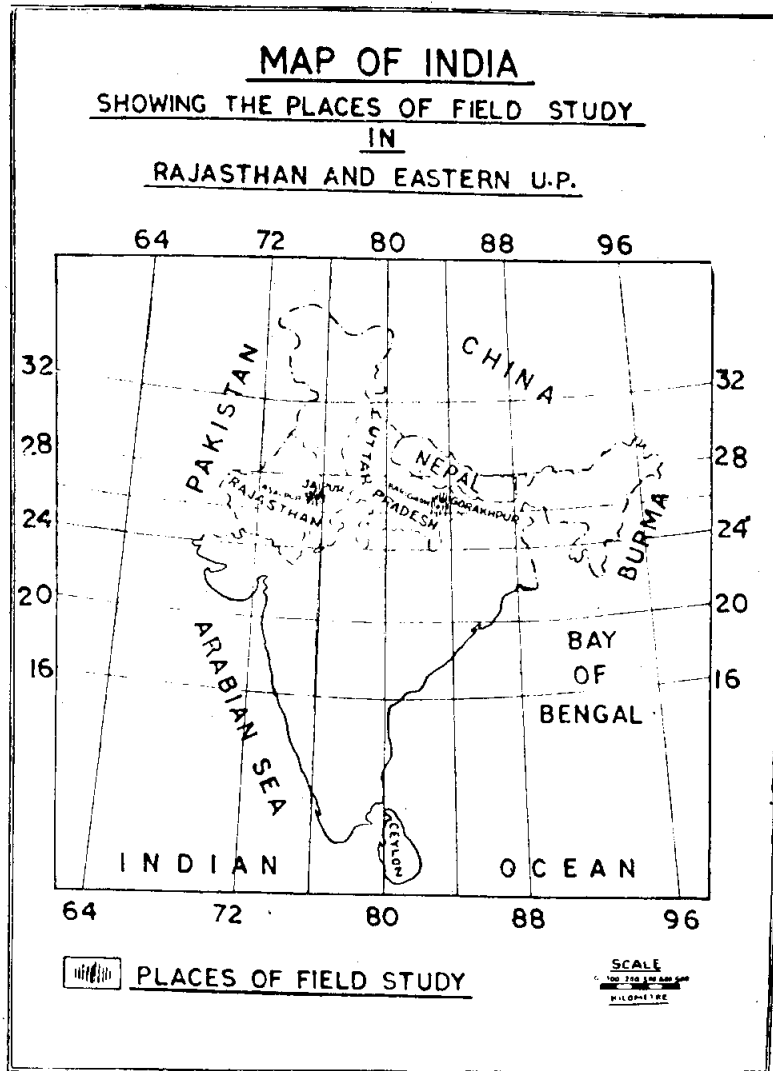
แผนที่แสดงเส้นทางคมนาคมระหว่างหมู่บ้านที่เลือกเก็บข้อมูลกับจังหวัดสำคัญ ๆ

1 ถึงแก้ว อัครดากร *วรรณกรรมจากบ้านใน ภาคผนวกท้ายเล่ม*

ตัวอย่าง

แผนที่แสดงสถานที่ ๆ เก็บข้อมูลเชิงเปรียบเทียบตั้งแต่ 2 แหล่งขึ้นไป¹

¹ Sahab Lal Srivastava, *Folk Culture and Oral Tradition*, pre. p.1 (illus.)

“บ้านในเป็นหมู่บ้านในตำบลนาป่าทั้งตำบล^๕ 12 หมู่บ้าน ประกอบด้วยครัวเรือนและจำนวนประชากรดังต่อไปนี้

หมู่บ้าน	ชื่อ	จำนวน (ประชากร)	ครัวเรือน
1.	บ้านใหญ่	337	48
2.	บ้านนอก	280	40
3.	บ้านใน	383	59
4.		๑ ^๑

ในเรื่องพันธุภูมิของตำบลที่เก็บข้อมูลอาจบอกในหัวข้อต่อไปนี้

1. อาณาเขต
2. ภูมิอากาศและภูมิประเทศ
3. ทรัพยากรธรรมชาติ (ถ้ามี)
4. อาชีพของประชากร
5. การคมนาคม
6. สถานที่สำคัญของชุมชน
7. การปกครอง, ศาสนา หรือลัทธิความเชื่อ
8. ภาษาพูดของชุมชน

ขอยกตัวอย่าง การให้รายละเอียดเกี่ยวกับภูมิหลัง หรือพันธุภูมิของตำบลหมู่บ้านที่เก็บข้อมูลอีกสัก 1 ตัวอย่าง ดังนี้^{๕๒}

“พื้นที่ส่วนใหญ่ในตำบลเป็นที่สวน มีที่นาเพียงเล็กน้อย อาณาเขตส่วนหนึ่งของตำบลอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ในตำบลมีถนนเพชรหึงตัดผ่านประชาชนตั้งบ้านเรือนอยู่กระจ่ายกันในหมู่บ้านที่ห่างตัวอำเภอ แต่ในหมู่บ้านที่ใกล้ตัวอำเภอจะตั้งบ้านเรือนอยู่หนาแน่น

อาชีพของพลเมืองในตำบล ทำสวน ไร่จ้างในโรงงานอุตสาหกรรมทำนา และรับราชการ ตำบลทรงคนองมีวัด 3 แห่ง คือ

1. วัดป่าเกิด
2. วัดโปรดเกศเชษฐาราม
3. วัดคันลัด

¹ ลด. หน้า 6

² จันทรศรี สุนันฎากร *วรรณกรรมไทยรามัญจากตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ* หน้า 19-22.

มีโรงเรียนประชาบาลตั้งอยู่ที่วัด 2 โรงเรียน คือ

1. โรงเรียนวัดป่าเกิด (ดิษวิทยาคาร)
2. โรงเรียนวัดคันลัด

หมู่บ้านชาวมัญญ์ในอำเภอพระประแดง หลายหมู่บ้านมีชื่อเฉพาะเรียกในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นชื่อที่นำมาจากเมืองมอญเดิม คืออพยพมาจากหมู่บ้านใดก็นำชื่อมาเรียกหมู่บ้านที่ตนอยู่ในปัจจุบัน เช่น บ้านแซ่ บ้านทะมั่ง บ้านเตี้ย บ้านดั่ง บ้านตองอู บ้านเวชะรว เป็นต้น

ลักษณะประชากร ประชาชนในหมู่บ้านเป็นชนเชื้อสายรามัญเป็นส่วนใหญ่

ลักษณะหมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านที่ประชาชนตั้งบ้านเรือนอยู่หนาแน่นมีความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้านเป็นอย่างดี ชาวบ้านทรงคองพยายามรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาวมัญญ์ไว้ เช่น ร่วมมือกับหมู่บ้านอื่นและทางอำเภอ ในงานสงกรานต์ของอำเภอพระประแดงจัดเล่นสบ้าในหมู่บ้าน มีการแห่หางหงส์เป็นประจำทุกปี เป็นต้น บ้านทรงคองจึงเป็นหมู่บ้านที่อาจถือเป็นตัวแทนของหมู่บ้านชาวมัญญ์ในอำเภอพระประแดงได้

ความสะดวกในการติดต่อ หมู่บ้านทรงคองอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 1 กิโลเมตร มีถนนสายเพชรหึงผ่านชายหมู่บ้าน ทางด้านริมแม่น้ำเจ้าพระยามีถนนศรีเชื่อนพันธ์ ซึ่งไปสุดที่สถานสงเคราะห์คนทุพพลภาพ มีทางต่อจากถนนนี้ไปถึงหมู่บ้านทรงคองการถ่ายเทของประชากรในบ้านทรงคองมีปานกลางส่วนใหญ่เป็นการถ่ายเทระหว่างหมู่บ้านใกล้เคียงกับบ้านทรงคองซึ่งมักเป็นชาวมัญญ์ด้วยกัน — — — ชาวบ้านทรงคองเป็นพุทธศาสนิกชน — — — มีฐานะมั่นคง — — — และยังมีนิยมพูดภาษารามัญกันในหมู่บ้าน”

วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

วิธีการรวบรวมข้อมูลที่กล่าวถึงนี้ เป็นการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ ส่วนการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมินั้นจะไม่กล่าวถึง เพราะเป็นการนำเอาข้อมูลทางคติชาวบ้านที่มีผู้เก็บรวบรวมหรือจดบันทึกไว้แล้วถ่ายทอดจัดกระทำและศึกษาเท่านั้น ส่วนการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ เป็นเรื่องไม่ยากนักก็อปกรกับอาศัยเวลาความตั้งใจอื่น ๆ อีกทั้งเป็นผู้มีความรอบคอบไม่มั่งง่าย สุกเอาเผากิน มิฉะนั้นข้อมูลต่าง ๆ จะไม่ตรงตามที่ผู้ให้ปากคำบอกเล่ามา วิธีการเก็บข้อมูลอาจทำได้โดย¹

1. การใช้แบบสอบถาม (questionnaires)
2. การสัมภาษณ์ (interviews)
3. การสังเกต (observation)

¹ Stith Thompson, *The Four Symposia on Folklore*, p. 2.

ในการสัมภาษณ์ และสังเกตอาจใช้วิธีการโดย

1. การจดบันทึกธรรมดา (notebooks)
2. การจดบันทึกโดยใช้ phonetic หรือ shorthand
3. การใช้เครื่องบันทึกเสียง และแถบบันทึกเสียง (tape, tape—recorder)
4. บันทึกเสียงในฟิล์ม (sound films)

สำหรับข้อมูลที่ไม่ใช่คติชาวบ้านประเภทใช้คำพูด (verbal folklore) อาจเก็บโดยวิธีการที่ต่างจากนี้ คือ

1. เก็บจากของจริง
2. เก็บเป็นภาพไว้ อาจแยกเป็น
 - ภาพโปสการ์ด (postcard—photograph)
 - ภาพสไลด์ (slide)
 - ภาพยนตร์ (movie)
 - ภาพฟิล์มสตริป (film strip)
3. เก็บโดยทำเป็นหุ่นจำลอง (model)

ในการสัมภาษณ์วิทยากรที่จะให้ข้อมูลประเภทที่ใช้คำพูด (Verbal Folklore) นี้ เครื่องบันทึกเสียงมีความจำเป็นมากเป็นอันดับหนึ่ง¹ นักคติชนวิทยาต้องมีความรู้ในการใช้อุปกรณ์พอสมควร ต้องคอยตรวจดูถ่านไฟว่าจะหมดอายุเมื่อใด เวลาไปในชนบทใช้เครื่องบันทึกเสียงที่ใช้ถ่านสะดวกกว่า แต่ต้องระวังเรื่องถ่าน ถ้าถ่านไฟจวนจะหมดอายุ เราจะบันทึกเสียงได้ไม่ตรงกับเสียงจริง ๆ และฟังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร การใช้เครื่องบันทึกเสียงมีความลำบากประการหนึ่งเกี่ยวกับการเก็บเทปไว้ต้องเลือกใช้ลักษณะเทป เช่น ในประเทศร้อนอย่างประเทศเราควรใช้เทปที่ยืดหยุ่นได้ หรือในเรื่องการใช้ความเร็ว ถ้าอัดเสียงพูดใช้ความเร็วต่ำได้ ถ้าเป็นเสียงร้อง และเสียงดนตรียิ่งเร็วเท่าไรยิ่งดีเพราะเสียงเพี้ยนจะได้ไม่มาก สำหรับ กล้องถ่ายรูปหรือกล้องถ่ายภาพยนตร์ ช่วยในการบันทึกภาพต่าง ๆ เช่น ศิลปะต่าง ๆ ของชาวบ้าน เครื่องใช้ไม้สอย สถาปัตยกรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ การแสดงต่าง ๆ เช่น การละเล่นของเด็ก การละคร การเล่นเพลงของหนุ่มสาว (เพลงปฏิพากย์) ลักษณะชาวบ้าน วิทยากร ตลอดจน การแต่งกาย อาหารการกิน ของชาวบ้าน เป็นต้น การบันทึกภาพจะช่วยเตือนความจำของผู้รวบรวมได้ดีและมีหลักฐานประกอบข้อมูลได้อย่างถูกต้องชัดเจนยิ่งกว่าคำพูดหรือการจดบันทึก

¹ กิ่งแก้ว อัครดากร "คติชาวบ้าน" เอกสารนิเทศการศึกษาระดับที่ 100 คู่มือภาษาไทย หน่วยศึกษานิทรรศการกรมการฝึกหัดครู หน้า 309-310

สำหรับการจัดบันทึกข้อมูล ควรมีระบบเพื่อสะดวกต่อการเก็บและการจำแนกข้อมูล การจัดหมวดหมู่ การเก็บใส่กระดาษจะต้องใช้กระดาษขนาดมาตรฐานเดียวกัน คือ 12" x 9"¹ ตรี.กึ่งแก้วอัดถาวร ได้กล่าวถึงขนาดของแบบจัดบันทึกว่าอาจใช้ขนาด 3" x 5" ก็ได้และบันทึกรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

1. หัวกระดาษของคติชาวบ้านแต่ละเรื่องต้องใส่ชื่อผู้รวบรวม ที่อยู่ผู้รวบรวม ทางมุมล่างขวาของกระดาษ พร้อมทั้งวันเดือนปีที่เก็บ
2. มุมบนขวามือของหัวกระดาษ เขียน ชื่อ สกุล อายุ ของผู้ให้ปากคำหรือวิทยากร
3. บอกสถานที่ ๆ เก็บข้อมูล คือ ตำบล อำเภอ จังหวัด
4. บันทึกรายละเอียดบางประการ เช่น ข้อสังเกตเกี่ยวกับวิทยากร เช่น วิทยากรเป็นคนถิ่นนั้นโดยกำเนิด หรือเป็นผู้โยกย้ายมาจากถิ่นอื่นข้อนี้สำคัญเพราะเขาอาจอพยพมาจากถิ่นอื่น และอาจฟังเรื่องราวต่าง ๆ จากถิ่นอื่นมาแล้วอีกต่อหนึ่ง มิใช่เรื่องจากถิ่นนั้นโดยตรง
5. เขียนประเภทของเรื่องหรือหมวดของเรื่องไว้ด้วย เช่น นิทานอาจบอกประเภทย่อยลงไปว่า เป็นนิทานประเภทใด เช่น นิทานตลก นิทานแบบเทพนิยาย นิทานท้องถิ่น นิทานคติ เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น

นิทาน มุขตลก	ผู้เล่า นายคำสิงห์ แวสูงเนิน อายุ 62 ปี อ. เดชอุดม จ. อุบลราชธานี
เรื่อง.....
ผู้เก็บ น.ศ.ธิดา งามคำแหง 10 มกราคม 2520	

ถ้าผู้ให้ปากคำใช้ภาษาถิ่น ผู้บันทึกจะต้องจัดบันทึกเป็นภาษาถิ่นและสอบถามความหมายแล้วบันทึกเป็นคำอธิบายไว้เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้อง เพราะฉะนั้นผู้เก็บข้อมูลควรเข้าใจภาษาของกลุ่มชนที่จะไปเก็บข้อมูลนั้น ๆ อาจศึกษาให้สื่อความหมายได้ ความจริงภาษาถิ่นก็เป็นส่วนหนึ่งของคติชาวบ้านอยู่แล้วแต่นักคติชนวิทยาส่วนใหญ่ไม่ค่อยเน้นในการศึกษาภาษาถิ่นเท่าที่ควร

สำหรับการถ่ายข้อมูลจากแถบบันทึกเสียงนั้นให้ถ่ายออกมาทุกคำพูด แม้แต่เสียงหัวเราะก็ให้บอกไว้ด้วย เพื่อผู้อ่านจะได้เข้าถึงอารมณ์ของวิทยากร บางทีผู้เล่าอาจจะหัวเราะประชด หรือ

1. Stith Thompson, *Four Symposia on Folklore*, p. 6.

บางทีหัวเราะเพราะขบขัน ส่วนการที่ผู้เล่าแสดงสีหน้าท่าทางประกอบอย่างไรควรบันทึกไว้ในข้อสังเกตให้ละเอียดถ้ามีผู้เล่าหลายคน คือ มีผู้เล่าเอก (ผู้บอกเล่าเรื่อง) และผู้เล่ารอง¹ (ผู้ช่วยซักถาม, ผู้เสริมต่อ) อยู่ในกลุ่ม และพูดชัดหรือแทรกขึ้นระหว่างผู้เล่าเอกกำลังเล่าอยู่ ก็จะต้องบันทึกแทรกไว้ด้วยทุกตอน ทุกคำพูดเพื่อการทราบข้อมูลอย่างละเอียดพอที่จะศึกษาชุมชนนั้น ๆ ได้อย่างสมบูรณ์

ข้อมูลคติชาวบ้านที่สั้น ๆ เช่นความเชื่อ ภาษิต คำล้อของเด็ก ปริศนาคำทาย อาจจัดใส่กระดาษเป็นแนวเดียวกัน ดังหลักเกณฑ์ที่จะให้ต่อไปนี้เพื่อสะดวกในการเก็บเข้าแฟ้มหรือตู้เดียวกัน

วิธีการจดบันทึกภาษิต, คำกล่าวที่เป็นภาษิต² (How to record proverbial sayings)

1. ใช้กระดาษ 3" x 5" ให้เขียนด้วยหมึก หรือ พิมพ์ดีดให้ชัดเจน
2. ให้เขียนสุภาษิต, คำกล่าวที่เป็นภาษิตบทหนึ่ง ๆ ในกระดาษ 1 แผ่น แยกกันถ้าบทใดเคยได้ยินมาก่อนอย่าเปลี่ยนแปลงขัดเกลา ให้เหมือนกันกับที่คุ้นเคยได้ทราบมาก่อน แต่ให้บันทึกไว้ทั้ง 2 แบบ
3. ให้บันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับคำกล่าวที่เป็นภาษิตนี้ว่าใครเป็นผู้ใช้, เมื่อใดและที่ไหน พยายามบันทึกให้ตรงตามข้อเท็จจริง ควรให้รายละเอียดเพิ่มเติมว่า ภาษิตนี้มีผู้ใช้คนเดียวโดยเฉพาะ หรือ กลุ่มชนใช้โดยทั่วไป ใช้ในสังคมใด ชาติใด ศาสนาใด กลุ่มชนเฉพาะหรือไม่ (เฉพาะอาชีพ เช่น กรรมกรอุตสาหกรรม ฯลฯ) และถ้าจำเป็นต่อความเข้าใจ ควรอธิบายความหมาย หรือจดคำแปลไว้ด้วย
4. บนหัวมุมซ้าย ของกระดาษ อาจเขียนคำสำคัญ ๆ (key word) ของประโยค วลี คำสำคัญนี้อาจเป็นคำนาม คำกริยา หรือ คำคุณศัพท์
5. บนหัวมุมขวาของกระดาษ ให้บอกแหล่งที่มาของข้อมูลนั้นๆ เช่นตัวบุคคลหรือหนังสือใด
6. บนกระดาษให้เขียนตัวภาษิตหรือคำกล่าวที่เป็นภาษิต และบอกความหมายในบทนั้นด้วยถ้าความหมายไม่ตายตัว หรือใช้เฉพาะ อาจให้รายละเอียดเรื่องภาษาว่าภาษาเดิมคืออะไร
7. บอกแหล่งที่มาอย่างถูกต้องชัดเจน เช่น บอก ชื่อ สกุล ของผู้ให้ข้อมูล ถ้าเป็นหนังสือ ให้บอกชื่อสกุลผู้แต่งหนังสือ ชื่อหนังสือ ปีที่พิมพ์ และหน้าหนังสือ ถ้าหนังสือนั้นมีเลขหน้า
8. ข้างหลังกระดาษจดบันทึกให้เขียนชื่อผู้รวบรวม ที่อยู่ วันที่เก็บข้อมูล อาจใช้ตารางประทับก็ได้เพื่อความสะดวกและประหยัดเวลา

¹ ผู้เล่ารอง อาจเป็นผู้สนับสนุนเรื่องหรือผู้ซักถามซึ่งไม่ใช่ผู้เก็บเอง ผู้ช่วยซักถามอาจเป็นผู้นำทาง (guide) หรือชาวบ้านถิ่นนั้น ๆ ที่ร่วมเล่าร่วมฟังอยู่ด้วย

² Maria Leach, *The Standard Dictionary of Folklore Mythology and Legend*, Vol. II, p. 907.

หลักเกณฑ์การเลือกหมู่บ้าน การให้รายละเอียดเกี่ยวกับหมู่บ้านเป็นการเก็บข้อมูลในแหล่ง
กลุ่มเก่า (Old Folk) ส่วนการเก็บข้อมูลในแหล่งที่เป็นกลุ่มชนเฉพาะอาชีพซึ่งไม่คำนึงถึงการตั้งบ้าน
เรือนว่าจะอยู่ในอาณาเขตเดียวกันหรือไม่ จะให้รายละเอียดต่างไปจากที่กล่าวแล้ว ข้อมูลที่เก็บจาก
กลุ่มชนเฉพาะ เช่น นักศึกษา กรรมกรกลุ่มชนผู้ประกอบอาชีพต่าง ๆ กัน เช่น ครูอาจารย์ นายแพทย์
วิศวกร นักธุรกิจ ฯลฯ ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มเหล่านี้ มีจุดมุ่งหมายโดยทั่วไป คือ

1. เพื่อศึกษาว่าคนในกลุ่มอาชีพนั้น ๆ มีคตินิยมบ้านอะไรบ้าง มีลักษณะเฉพาะ ที่เป็น
เอกลักษณ์ของกลุ่ม หรือไม่

2. เพื่อศึกษาว่า คตินิยมบ้านของกลุ่มเฉพาะอาชีพ หรือกลุ่มที่ศึกษานั้น ๆ มีความเปลี่ยนแปลง
เหมือนหรือแตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ หรือไม่ ในข้อนี้จะต้องอาศัยการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ

3. เพื่อรวบรวมคตินิยมบ้านอันเป็นมรดกของ วัฒนธรรมให้สูญไปในการเก็บข้อมูลจาก
กลุ่มชนใหม่นี้ ควรบอกรายละเอียดดังนี้

1. ขอบเขตของการศึกษารวบรวม
2. วิทยาการ และรายละเอียดของวิทยาการ
3. วิธีการ และเครื่องมือที่ใช้ ในการรวบรวมข้อมูล
4. จำนวนข้อมูลที่ได้

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า ให้บอก

1. ประเภทข้อมูลที่เก็บ จะเก็บข้อมูลประเภทใดบ้าง เช่น นิทาน ปริศนาคำทาย การ
ละเล่นของเด็ก จะเก็บเพียงประเภทเดียวหรือก็ประเภท

2. กลุ่มผู้ให้ปากคำ จะเก็บจากกลุ่มใดให้จำกัดให้ชัดเจน และไม่กว้างขวางจนเกินไป
กลุ่มนี้เราต้องเก็บได้จริง เช่น เก็บจากกลุ่มผู้มีอาชีพครูที่ใด เช่น จากโรงเรียน.....หรือ จากผู้มี
อาชีพครูระดับมัธยมในเขตอำเภอ.....

วิทยาการ ให้บอกรายละเอียดของวิทยาการ ดังนี้

1. อายุ
2. เพศ
3. ศาสนา
4. เชื้อชาติ สัญชาติ
5. ภูมิลำเนาเดิม
6. การศึกษา

วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล อาจใช้หลายวิธี และอาจใช้แบบสอบถาม (questionnaires) กับกลุ่มอาชีพได้ โดยดูจากการศึกษาว่าเขาสามารถเข้าใจและจะตอบลงในแบบสอบถามได้ หรือไม่ หากใช้แบบสอบถาม ควรมีคำถามเปิดให้ผู้ตอบได้ตอบเองด้วย จึงจะดี วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลควรเลือกให้เหมาะกับข้อมูลที่เก็บดังตัวอย่างต่อไปนี้

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. เก็บข้อมูลคหิชาชาวบ้านประเภทความเชื่อ
2. เก็บจากกลุ่มผู้มีอาชีพครู จากโรงเรียน พระปฐมเจดีย์โรงเรียนราชินี รร. วัดลาดปลาเค้า

และโรงเรียน ภปร. ราชวิทยาลัย จำนวน 228 คนในเขตจังหวัดนครปฐม

วิทยากร

— อายุ วิทยากร เป็นคนช่วงอายุ 21—58 ปี

อายุ	21—25 ปี	57 คน
„	26—30 „	45 „
„	31—35 „	53 „
„	36—40 „	41 „
„	41—45 „	12 „
„	46—50 „	9 „
„	51—55 „	5 „
„	56—60 „	4 „
	รวม	228 คน

— เพศ แบ่งเป็นเพศหญิง 129 คน เพศชาย 99 คน

— ศาสนา วิทยากร นับถือศาสนาต่าง ๆ กัน เป็น 3 ศาสนา คือ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และ ศาสนาอิสลาม จำแนกได้ดังนี้

ศาสนาพุทธ	202 คน
ศาสนาคริสต์	21 คน
ศาสนาอิสลาม	5 คน
รวม	228 คน

- เชื้อชาติ สัญชาติ วิทยากรส่วนใหญ่ เชื้อชาติ และสัญชาติไทย มีครูต่างประเทศที่สอนภาษาต่างประเทศปนบ้างเพียง 4 คน เป็น ชาวอเมริกัน เชื้อชาติ และสัญชาติอเมริกัน นอกนั้น 224 คน เป็นผู้มีเชื้อชาติ และสัญชาติไทย
- ภูมิลาเนาเดิม แบ่งเป็นภาคๆ สำหรับคนไทย

ภาคกลาง	113 คน
ภาคเหนือ	32 „
ภาคใต้	51 „
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	28 „
ชาวต่างประเทศ สหรัฐอเมริกา	4 „

สำหรับภูมิลาเนาเดิมถ้าทำได้อาจจำแนกเป็นจังหวัดๆ จังหวัดใดบ้าง จังหวัดละกี่คน

- การศึกษา

ระดับปริญญาโท—เอก	9 คน
ระดับปริญญาตรี	103 „
ระดับอนุปริญญา	109 „
ต่ำกว่าอนุปริญญา (ป.กศ. มศ. 5 ป.ป.)	7 „

วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

วิธีการที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ใช้ 2 วิธี คือ

1. สัมภาษณ์
2. แบบสอบถาม

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ

1. กระดาษจดบันทึก
2. แถบและเครื่องบันทึกเสียง แถบบันทึกเสียงแบบตลับขนาด ซี. 60 จำนวน 50 ม้วน
3. แบบสอบถาม 1 ชุด จำนวน 5 หน้า (ควรแนบแบบสอบถามไว้ในภาคผนวก หรือไว้ท้ายการบันทึกนั้นด้วย)

ตัวอย่างแบบสอบถาม

หน้า 1 เป็น คำถามที่สอบถามรายละเอียดของวิทยากร เช่น อายุ เพศ การศึกษา เป็นต้น

หน้า 2—5 เป็นตัวคำถามที่ต้องการเพื่อให้ได้ข้อมูล ดังตัวอย่าง

ขอความกรุณาท่านตอบแบบสอบถามนี้ตามความเป็นจริงแบบสอบถามนี้มีจำนวน 4 หน้า 25 ข้อ เป็นการสอบถามเรื่องความเชื่อให้ท่านเขียนเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ท่านต้องการ

ความเชื่อ	ไม่เชื่อ	เพราะ เชื่อ	ศรัทธา	เคยประสบ พบเห็น	เชื่อตามคำ บอกเล่า	ทำตามประ- เพณี	กลัวอันตราย	เคยเกิดกับ ตนเอง
<p>ตอนที่ 1 เกี่ยวกับความฝัน</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ฝันว่าพันทักญาติพี่น้องจะเจ็บป่วย 2. ฝันว่าได้แหวน ได้สร้อยจะได้ลูก 3. ฝันว่างูกัดจะได้อะไร 4. ฝันว่าจับอุจจาระจะมีโชคลาภ <p>๑๑๑</p> <p>ตอนที่ 2 เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เวทมนตร์คาถา</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พันของบรรพบุรุษสามารถป้องกันภัยได้ 2. พระเจ้าทำพระองค์ป้องกันภัย, ผีอื่น ๆ ได้ <p>๑๑๑</p> <p>ตอนที่ 3.....</p>								

จะขอยกตัวอย่างการถ่ายทอดข้อมูลจากแถบบันทึกเสียงพอให้เห็นเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้
ตัวอย่างการถ่ายทอดข้อมูลจากแถบบันทึกเสียง

การบันทึกข้อมูลนั้นอาจทำได้หลายวิธีดังกล่าวแล้ว และวิธีหนึ่งที่สะดวกและเก็บข้อมูลได้ถูกต้องเป็นจริงอย่างค่อนข้างสมบูรณ์ที่สุดอย่างหนึ่ง คือ การบันทึกเสียง อาศัยเครื่องบันทึกเสียง และในการถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ จากเครื่องบันทึกเสียงนั้น จะต้องระวังรักษาทุกคำพูด เล่ามาอย่างไรก็ถอดออกมาอย่างนั้น ผู้ถอดไม่ฟังแก้ไขสำนวนหรือเนื้อเรื่องใด ๆ เพราะเพื่อให้ผู้อ่านได้สัมผัสกับสำนวนและลีลาของวิทยากรโดยตรง แม้จะมีข้อความบางตอนซ้ำกันอยู่บ้าง ก็เป็นธรรมดาของการเล่า ผู้ฟังในขณะนั้นก็มุ่งเนื้อหามากกว่าสำนวนโวหาร ดังนั้นจะนำเรื่องราวที่ถอดจากเครื่องบันทึกเสียงเพื่อให้นักศึกษาได้ดูวิธีการเก็บข้อมูลประเภทมุขปาฐะ (Verbal) และการถ่ายทอดจากแถบบันทึกเสียงดังนี้

มุขชลกชาวชนบท เรื่อง “คำว่าสุนัข”¹

(มีนิทานแบบชนชั้นเรื่องหนึ่งนะฮะ แต่ว่าการของนิทานต้องเกี่ยวกันกับว่า โทหกกันบ้างเล็กน้อย แต่มันก็เป็นเรื่องที่ขบขัน ฟังกันเล่นนะฮะ)

ก็มีสองคนพ่อลูก ลูกสาวคนหนึ่ง แล้วก็พ่อคนหนึ่ง แกเป็นคนทำไร่ อยู่ในไร่ ปลูกพริก ปลูกมะเขือ อะไรสุดแท้แต่ ทำกันอยู่สองคนพ่อลูก แล้วก็แกกลับบ้าน คือว่าบ้านนี้สองคนพ่อลูกนี้เลี้ยงหมาไว้ดูมาก ในเมื่อใครจะไปจะมาก็จะต้องเรียกเสียก่อน ก่อนที่จะเข้าไปในเขตบริเวณหน้าบ้าน ผู้ที่เขามานั้นก็เป็นคนชาวพระนครมาเรียกเรียกว่า เป็นญาติกันมาจากพระนคร ก็มาถึงก็หวังว่าจะมาเยี่ยมพี่น้อง มาเยี่ยมสองคนพ่อลูก มาถึงก็บอกว่า

“ลุงอยู่ไหม อยู่บ้านหรือเปล่า อ้า—ดูสุนัขด้วย” คือว่าเกรงว่า สุนัขนั้นนะมันจะออกมากัด ร้องเรียก “ลุง ดูสุนัขด้วย”

ดาลุงนั้นคือแกเป็นคนที่ไม่ได้รับการศึกษา และแกก็ไม่รู้ว่าคำพูดของสิ่งเหล่านั้นนะ คำว่าสุนัขคืออะไร นี่เขาถึงว่าคนที่ไม่ได้รับการศึกษาเป็นอย่างนี้ แกก็ว่า “สุนัขอะไร บ้านฉันไม่มีสุนัขอะไร จะไปดูอะไรกัน” เพราะว่าแกไม่รู้ว่า คำสุนัขมันหมายถึงอะไร

ก็เรียกลูกสาว กำลังเก็บพริกอยู่ที่หลังบ้าน เรียกว่า “อีหนู” สองสามคำ ฝ่ายนางหนูก็มา “อะไรล่ะพ่อ”

“แน่ใครเขามาอยู่หน้าบ้านแน่ เขาเรียกว่า—เขาเรียก—เขาเรียกให้พ่อไปดูสุนัข สุนัขอะไรพ่อก็ไม่รู้จัก”

¹ กิ่งแก้ว อัครดากร *วรรณกรรมจากบ้านใน* เอกสารนิเทศการศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทร์ ฉบับที่ 113 หน่วยศึกษานิเทศก์ หน้า 110-112

“อ้าวพ่อก็ทะเลาะ ช่างไม่รู้อะไรเสียเลย ก็หมาเรานี้ยังโง่งล่ะ หมาของเรานี้ทะเลาะ เขาเกรงว่าหมามันจะไปกัดเขา นี่เขายืนคอยอยู่โน้น บ้านนี้เขามียืนคอยเสียนานแล้ววี”

ก็ฝ่ายนางหนูก็ไปต้อนรับมา อ้าว ก็ไม่มีใคร ก็คือเป็นญาติกันมาจากพระนคร นี่แล้วแกก็ได้จดจำเอาไว้ว่า อ้อ หมานี้เขาเรียกว่าสุนัข สุนัขเขาเรียกว่าหมา

แล้วต่อมา ตาลุงคนนี้ก็แกก็จดจำเอาไว้ นี่หมาคือสุนัขคำผู้ดีเรียกว่า สุนัข แกก็จดจำไว้ วันหนึ่งแกก็ออกจากบ้านแกไป แกไปเยี่ยมน้องสาวแก น้องสาวของแกนะชื่อหมา ชื่อแม่หมาตามธรรมดาที่เคยเรียกกันบ่อย ๆ เด็กบางที่เรายังเรียก ลูกหลานเรายังเคยเรียกเลย คนเก่า ๆ เขาเอาชื่อชื่อน้องหมา นางหมา บางทีเลยติดปาก บางทีชื่ออัยหมา น้ำหมาอะไรไม่รู้ เจอกันตั้งหลายคน

ที่นี้ลุงนั้นก็แกก็จดจำเอาไว้ ว่าอ้อคำผู้ดีเขาเรียกว่าสุนัข หมานี้เอง แกก็ไปเยี่ยมน้องสาวแก ชื่อว่าเจ้าหมา พอไปถึงบ้านตำบลบ้านที่น้องสาวแกอยู่นั้น แกก็ถามเขาว่า

“บ้านแม่สุนัขนะเขาอยู่ที่ตรงไหน”

“เอ” คนแถวนั้นเขาบอกว่า “ไม่มีนาคนชื่อสุนัขไม่มี แถวนั้นไม่มีคนชื่อสุนัข”

แกก็ไปเที่ยวเดินถามเขาอีกทะเลาะ “ก็เขาอยู่ที่ตรงนั้นนี่ บ้านเขาอยู่ที่ตรงไหน แม่สุนัขนะเขาอยู่ที่ไหน”

คนแถวนั้นก็สงสัย “เอ แม่สุนัขอะไรไม่เจอเลย ไม่เคยเห็นใครชื่อสุนัขอะไรที่นี้”

แล้วแกเดินไป แกก็ไปพบน้องสาวแกกำลังซุดดินอยู่ที่หลังบ้าน

แกก็บอกว่า “นี่ยังโง่งล่ะ น้องสาวฉัน ชื่อสุนัข”

คนทางนั้นก็พากันหัวเราะใหญ่กว่า “ไม่ใช่ชื่อเจ้าหมา”

“อ้าว อ้าว ก็ฉันพูด ฉันเอวามา คำพูดดี ๆ ขึ้นมาพูด คำผู้ดีเขาเรียกว่า สุนัข ถ้าว่าเรียกกันตามสามัญชนธรรมดาเขาเรียกว่า หมานี้ น้องสาวฉันชื่อหมา แต่ฉันเรียกสุนัข ก็เพราะว่าฉันพูดวาจาดี”

คนแถวนั้นก็พากันหัวเราะกันใหญ่ว่าคุณลุงนี้แกบ้าหรือยัง

ผญา

“คำต๋อไปนี่เป็นคำเกี้ยวสาว บ่าวเกี้ยวสาวเข็นฝ้าย”

ฝ้ายชายต้องพูดก่อน พอเจอสาว ๆ

ชาย : โท...แม่พากันทำการสร้างหยังนอ คือ สีม่วนแท้หนอ ให้อ้ายขอลอดยั้งฟังข้อฮ่าง
วงได้ บ่ นอ

หญิง : น้องกะลงวงเล่นเซ็นผ้าย ทำเว้าบ่าวสั้นแหลว คันอ้ายมาฮอดแล้วกะเซ็ญเคี้ยว
หมากพลุก่อนเตื่อ หือสิเดินดั่งมุงหน้าหากินปลาวังอื่น ฮตสาเข้าจอดยั้งจักควแล้ว
จั่งไปเป็นหยังอ้าย

ชาย : อ้ายกะตั้งต่อน้ามาทาน้องน้อยอ่อนนี่แหลว อ้ายบ่ได้ออนซอนแม่นมีสาวหมั้นตื้อ
พะอวนอ้ายกะบ่เหลียวคอกน้องเอย

หญิง : แม่นอ้ายเนาอยู่ถ้ำแดนไตตันดั่งมานอ ให้อ้ายไซข้าวซื้อให้น้องฮู้แห่งหนแต่ถ้อนอ้าย
ประสงค์สังข์แท้เดินทางเที่ยวท่องหือมายามพีน้องเมียเค้าเก่าหลังอ้ายเอย

ชาย : อ้ายกะเนาอยู่ถ้ำสกลหุ่นแหลว แม่นสิไกลบ่อนบ้าน (ผญาเกี่ยวนี้ถ้าเป็นที่อื่นก็
อาจบอกที่ ๆ ตนอยู่ เช่น อุบล หรือ ขอนแก่น แม่นบ่)

..... ฯลฯ

เพลงกล่อมเด็ก

โคกโพธิ์¹

โคกโพธิ์เทอ
คาบเหยื่อไปกิน
ตัวไผ่หมั้นบินไปเสีย
ได้ร่มโพธิ์ตาล

นกเต้าโฮหมั้นสอนบิน
ได้ร่มโพธิ์ตาล
ยังตัวเหมียนังร้องนำสงสาร
นานนานอ้อพบ...เทอ...ได้

งูเขียว²

งูเขียวเทอ
เรียกร้องแม่ผิว
เขาให้แกงปลาตุก
ไม่น่าจะแลแม่งามเนื้อเกลี้ยง

เลื้อยโหยบนรั้ว
แกงไทรเล่าเทว้อให้แม่ผิวกิน
จุกลงทังเฮียง
ไม่น่าจะเลี้ยง...ผิว

สำหรับข้อมูลให้ผู้ให้ปากคำ³ เป็นคนถิ่น ใช้ภาษาต่างจากภาษามาตรฐาน (Standard dialect) ผู้เก็บรวบรวมข้อมูลควร ถ่ายจากแถบบันทึกเสียงเป็นภาษาถิ่น แล้วแปลเทียบเป็นภาษามาตรฐานไว้ด้วยดังตัวอย่างต่อไปนี้

¹ วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา คติชาวบ้าน อำเภอสตงพระ อำเภอรอบโคก จังหวัดสงขลา หน้า 182.

² ลท. (นท.)

³ ผู้ให้ปากคำ = วิทยากร = ผู้เล่า = ผู้ให้ข้อมูล = folks = teller

หลุกจูหลุก¹

มีนียายหนึ่งแต่โบราณมาเมื่อกัน
มีบ่อเหม่กับหลุกอยู่ โดยกันแล้วกันนี้เหม่มา
ตายเฮ แล้วก้อยังบ่อกับหลุกอยู่มาหลุกก้อ
ได้ ไปปลูกต้งฮอดต้งเฮินอยู่เมื่อกันแล้วก้อบ่อ
จ้างเยะจะโต หลุกก้อค้อมีให้มีน้ำคองบ่อ
เต่าโตก็คองแบ่งเอาไปบ่บับซุ่มบัตก้อคอง
แบ่งบ่อก้อม่าแบ่งบับซุ่มบัตบ่บับให้หน้าอฮั้ง
ห้อมดแล้วก้อต่อม่าบ่อน่านเต่าโตหลุก
นั่นก้อเฮินทางละบ่อเอ็บ่อก้อม่าจ้างเยะ
จะโต บ่อก้อกินบ่อโตหนึ่งบ่อโตอยู่ดีกินดี ก้อ
ลำบาก ให้หน้าก้อเคเอาไปบับซุ่มบัตก้อเค
เอาไปแล้วก้อมีบ่อเสวดีอยู่กั้นหนึ่งบ่อเสว
กั้นนั่นก้อมีบับชุกชุกหนอย ก้อเข้าไปฮา
ก้อหว่า เอ็ถ้าจะนั่นก้อม่าบ่ออยากฮ่าจะกิดหื้อ
บ่อเสวกั้นนั่นหว่าจะนี่ อยู่มาบ่อเสวกั้นนั่นช่า
ไปเอาต้งแดงมาก่อนหนึ่งเอามาทำเมื่อกัน
นี้แหละนั่นก้อมันจะมีชุกบับหนึ่ง เอามา
ก้อไปบอกหลุกบ่อก้อม่าบะเดวนี้ก่อนค้ำ
ก่อนนี้ตีบ่อเสวเอาไปฝากบ่อเสวนี้ไว้ก้อ
จะเอามาคั้นหื้อเอามาสูงไว้โกมันฮาย
บะเดวนี้ก้อหื้อบ่อเสวฮักชาไว้เตอะบ่อเสวก้อ
หว่าเอ็อดีเอามาแล้วก้อจะฮักชาไว้ต่อนี้ ไป
ก้อม่าเอาไปตีในแหละบ่อแบ่งหื้อไฟต้อกันหว่า
ไฟดีหลุกกั้นในดีบ่อก้อจะแบ่งหื้อหลุกกั้นนั่นแหละ
อยู่มาหลุกต้งลายนั่นได้ฮั้นก่อนค้ำนั่นก้อม่ามาสู่
ช่าช่าวมาสูงช่าวกับป่าอาฮานหื้อบ่อกินได้ฮับ

ลูกโกหกพ่อ พ่อโกหกลูก

มีนียายหนึ่งแต่โบราณมาเหมือนกัน
มีพ่อแม่กับลูกอยู่ด้วยกัน แล้วที่นี้แม่มา
ตายเสีย แล้วก็เหลือแต่พ่อกับลูก อยู่มาลูกก็
ได้ไปปลูกต้งหอดต้งเรือนอยู่เหมือนกัน แล้วก็ไม่รู้
จะทำอย่างไร ลูกก็ขอมีไร่มีนาของพ่อ
เท่าใดก็ขอแบ่งเอาไปเป็นทรัพย์สินสมบัติ ก็ขอ
แบ่ง พ่อก็มาแบ่งทรัพย์สินสมบัติเป็นไร่นาอะไร
ให้หมด แล้วก็ต่อมาไม่นานเท่าใดลูก
นั้นก็เห็นห่างทั้งพ่อ เอ็ พ่อก็ไม่รู้จะทำ
อย่างไร ไม่ได้กิน ไม่ได้นั่ง ไม่ได้อยู่ดีกินดีก็
ลำบาก ไร่นาเขาก็เอาไป ทรัพย์สินสมบัติก็เอา
เอาไป แล้วก็ก็มีพ่อเพื่อนคืออยู่คนหนึ่ง พ่อเพื่อน
คนนั้นก็มีความฮักหนอย ก็เข้าไปหา
ก็ว่า เอ็ ถ้าอย่างนั้นก็อย่าก้อจะคิดให้
พ่อเพื่อนคนนั้นก็ว่าอย่างนี้ อยู่มาพ่อเพื่อนคนนั้นก็
ไปเอาทองแดงมาก่อนหนึ่ง เอามาทำเหมือนทองคำ
นี้แหละ น้ำหนักมันจะมีสักพันหนึ่ง เอามา
ก็ไปบอกลูกบอกเต่ามาประเดี่ยวนี ก่อนทองคำ
ก่อนนี้ที่เพื่อนเอาไปฝากเราไว้ก็
จะเอามาคั้นให้ เอามาสูงไว้กล้วมันฮาย
ประเดี่ยวนีก็ให้พ่อเสียวรักษาไว้เองเออะพ่อเสียวก็
ว่าเออดีเอามาแล้วก็จะรักษาไว้เองต่อไปนี้
ก็ไม่เอาไปที่ไหนแหละ ยังไม่แบ่งให้ใครหากว่า
ใครดีลูกคนไหนดีพ่อก็จะแบ่งให้ลูกคนนั้นแหละ
อยู่มาลูกทั้งหลายนั่นได้เห็นก่อนทองคำนั่นก็กลับมาสู่
ส่งช่าวมาส่งช่าวกับปลาอาหารให้พ่อกิน ได้รับ

¹ ช่านาญ รอดเหตุภัย วรรณกรรมไทยลือ ตำบลห้วยวน อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย หน้า 201-202

หลุกจู้หลุก

ความซุกซนบายมำก้ำนั้ก้ออยู่มำก้อลายฟ้า
ลายบี่มำก้อบ้อตายหลุกก้อมาเอาก่อนค้ำนั้
แหละมำแบ่งกันมำแบ่งกันก้อบ่ินต้อไปเฮ
แนะบ่ินต้อก้อบ้อจ้างเยะจะใดก้อไปฮาบ้อ
เสวทามหว่าก้อนถ้ำตีบ้อเสวเอาไปสุงหือตี
คองบ้อเอาไปสุงหือบ้อไ้วันะบะเดวนี่เกิด
บ่ินต้อไป มั้นซังจะใดเจ้อะบ้อตีไปจะอัน
บ้อเสวนั้นก้อบ้ออยู่จะเยะจะใดมันตีจะอัน
แหละมันตีบ้อตี บ้อเสวนั้นก้อเลยหว่าจะนั้
เฮ ก้อแล้วไปจะนั้แหละ

ลูกโกหกพ่อ พ่อโกหกลูก

ความสุขสบายมา ที่นี้ก็อยู่มากก็หลายฟ้า
หลายบี่มา ก็พ้อตายลูกก็มาเอาก่อนทองค้ำนั้
แหละมาแบ่งกัน มาแบ่งกันก็ป็นทองแดงไปเสีย
แนะป็นทองแดงก็ไมรู้จะทำอย่างใดก็ไปหาเพื่อน
ของพ้อถามว่า ก้อนทองค้ำที่พ้อเอาไปส่งให้ที่
ของพ้อ เอาไปส่งให้พ้อไ้วันะประเดียนี่เกิด
ป็นทองแดงไปมันป็นอย่างใดนะไม่ตีไปอย่างนั้
พ้อเสียนั้นก็ไมรู้จะทำอย่างใด มั้นก็แค่นั้น
แหละ มั้นไม่ตีจริง พ้อเสียนั้นก็เลยว่าอย่างนั้
เสีย ก็แล้วไปอย่างนั้แหละ

ประเพณีการแต่งงาน (ภาคเหนือ)¹

นายไกรศรี จ้ออะหยังก้อคับ
นายหลาน จ้อนายหลาน วงศ์ไชย
นายไกรศรี อายุค่าใดคับ
นายหลาน อายุห้าสิบแปดปีคับ
นายไกรศรี ไดยินว่าเป็นบ้อหลวง
กาคับ ผู้ใหญ่บ้านตี้ไหน
หมู่อะหยัง
นายหลาน เป็นผู้ใหญ่บ้านมาสิบกว่าปีแล้ว
หมู่ตี้เจ็ด ตำบลสันกำแพง
อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

นายไกรศรี ชื่ออะไรนะครับ
นายหลาน ชื่อนายหลาน วงศ์ไชย
นายไกรศรี อายุเท่าไรครับ
นายหลาน อายุห้าสิบแปดปีครับ
นายไกรศรี ไดยินว่าเป็นพ้อหลวง
ไช้ไหมครับ ผู้ใหญ่บ้านตี้ไหน
หมู่อะไร
นายหลาน เป็นผู้ใหญ่บ้านมาสิบกว่าปีแล้ว
หมู่ตี้เจ็ด ตำบลสันกำแพง
อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

¹ คณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมของคณะกรรมการแห่งชาติ (UNESCO) ประเพณีพื้นเมืองนิทานพื้นเมืองภาคเหนือ หน้า 1-7 (บทสนทนาระหว่าง นายไกรศรี นิมนานเหมินท์ กับ นายหลาน วงศ์ไชย เรื่องประเพณีการแต่งงาน).

นายไกรศรี วันนี้ผมมาขอศึกษาเรื่องวัฒนธรรม
ของเมืองเฮา เกี่ยวกับวิถีแต่งงาน
ของเมืองเฮา ขอลองเล่าให้ผมฟัง
สักหน่อยเถอะครับ

นายหลาน ผมยินดีครับ แต่งงานของบ้าน
บ้านเมืองนี้ตามโบราณตะก่อนเป็นก็มี
สิ่งตั้งเป็นโจคเป็นใจ เขาก่อเอาเจือ
เอาฤกษ์ เอาจามยามดี เอาสิ่งตั้งเป็น
สิริมงคล

นายไกรศรี เขาเอาอย่างนี้ได้ก่อนครับ เขาเริ่มตั้ง
แต่ต้นเลยได้ก่อนเอาตั้งแต่เขายักกันแล้วก่อน
เป็นเยาะจะได

นายหลาน ตั้งแต่ต้น มาเดวันนี้มันรวบรวมไปเลย
จะเอาแบบเป็นหญิงแต่งงาน เขาก็ว่าจะเอา
ตั๊กในกันเป็นบุญเป็นวาสนา ยักกัน
แล้ว ถ้าว่าจะได้แต่งงานก็ให้คนเฒ่า
คนแก่ไปขอ

นายไกรศรี แล้วเป็นใส่ผีกันจะได

นายหลาน ใส่ผีนั้นแต่ก่อนเป็นว่ามีผี ก่อนว่าผิดผี
เป็นถือกันเป็นหนา แล้วเขาก็ใส่
ผีตาม ตะก่อนใส่ 3 แถบ มันถือบ้าเหมือน
กันบางแห่ง 7 แถบบางแห่ง 3 แถบ

นายไกรศรี มาเดวันนี้ยังมีอยู่ก่อน

นายหลาน มีอยู่ครับ อันนั้นเป็นธรรมเนียม
ธรรมเนียมผี ธรรมเนียมมัน

นายไกรศรี วันนี้ผมมาขอศึกษาเรื่องวัฒนธรรม
ของเมืองเรา เกี่ยวกับวิถีแต่งงาน
ของเมืองเรา ขอช่วยเล่าให้ผมฟัง
สักหน่อยเถอะครับ

นายหลาน ผมยินดีครับ แต่งงานของบ้าน
บ้านเมืองนี้ ตามโบราณเมื่อก่อนเพื่อนก็มี
สิ่งที่เป็นโชคเป็นชัย เขาก็เอาชื่อ
เอาฤกษ์ เอาจามยามดี เอาสิ่งที่เป็น
สิริมงคล

นายไกรศรี เราเอาอย่างนี้ได้ไหมครับ เราเริ่ม
ตั้งแต่ต้นเลยได้ไหมครับ ว่าตั้งแต่เขารักกัน
แล้วก็เขาทำอย่างไร

นายหลาน ตั้งแต่ต้น สมัยนี้มันรวบรวมไปเลย
จะเอาแบบเป็นหญิงแต่งงาน เขาก็ว่าจะเอา
ที่รักในการเป็นบุญเป็นวาสนา รักกัน
แล้ว หากว่าจะแต่งงานก็ให้คนเฒ่า
คนแก่ไปขอ

นายไกรศรี แล้วเขาใส่ผีกันอย่างไร

นายหลาน ใส่ผีนั้นแต่ก่อนท่านว่า มีผี หากว่าผิดผี
ท่านถือกันเป็นหนักเป็นหนา แล้วเขาก็ใส่
ผี ตามแต่ก่อนใส่ 3 ระบุี เขาถือไม่เหมือน
กัน บางแห่ง 7 ระบุี บางแห่ง 3 ระบุี

นายไกรศรี เดี่ยวนี้ยังมีอยู่ไหม

นายหลาน มีอยู่ครับ อันนั้นเป็นธรรมเนียม
ธรรมเนียมโคจรธรรมเนียมมัน

นายไกรศรี เงินเป็นเอาไปเอี้ยะจาด

นายหลาน เอาไปเป็นเงินคือสำหรับแต่ง
เอาไปซื้อหัวหมู ซื้อไก่ สำหรับเอาไป
เป็นฮ้องว่าเลี้ยงผี ผีปู่ย่าตามธรรมเนียม

นายไกรศรี ผีปู่ย่าอยู่ในเฮือนแม่่งก้อ

นายหลาน อยู่นอกเฮือน ค้ำฮึดตัดตังนี้แบ่ง
หอยอยู่สำหรับไว้ผีปู่ย่า

นายไกรศรี ประเพณีตังฮั้นก่าแบ่ง เป็นหมู่เขิน
แม่่งก้อ หมู่เขินแบ่งหอยผีปู่ย่าไว้ใน
เฮือนก่าว่าตางนอก

นายหลาน ในเฮือนมีพระตั้งบนเฮือน หอยผีปู่ย่า
อยู่ตางนอกบ้าน แจ่งบ้านตางขวบ้าน
บนตันไม้ เป็นแบ่งผาม แบ่งหอยไว้
แบ่งหอยผีปู่ย่าอยู่ฮั้น แล้วจะแต่งงานก็ไป
บอก ไปขอไปบอกตามโบราณ บ่าเดี๋ยวนั้น
ก้อยหายไปพ้อง มีอยู่พ้อง

นายไกรศรี ไปบอกว่าจาด

นายหลาน ไปบอกว่าจาดนี้ ตามธรรมเนียม
เอือลูก เด็กก็มาฮักมาแบ่งกัน วันนั้นมา
บอกหื้อเจ้าบื้อ บื้อเจ้าปักปักฮักฮักหา หื้อเขามี
ความสุข ความสบาย หื้อเขาอยู่เจริญ
เขาก็บอก เป็นก่าเมืองเฮานี้ จันใดจะดี
ก่าเอา

นายไกรศรี ก่าวันแต่งงาน เป็นเลี้ยงผี
ปู่ย่าวันใด

นายไกรศรี เงินเขาเอาไปทำอย่างใด

นายหลาน เอาไปเป็นเงินคือสำหรับแต่ง
เอาไปซื้อหัวหมู ซื้อไก่ สำหรับเอาไป
ทำนเรียกว่า เลี้ยงผี ผีปู่ย่าตามธรรมเนียม

นายไกรศรี ผีปู่ย่าอยู่ในเรือนไซใหม่

นายหลาน อยู่นอกเรือน ตามจารีต ที่ทางนี้ทำ
หอยอยู่สำหรับไว้ผีปู่ย่า

นายไกรศรี ประเพณีทางฮั้นก่าแบ่งเป็นหมู่เขิน
ไซใหม่ หมู่เขินทำหอยผีปู่ย่าไว้ในเรือน
หรือว่าข้างนอก

นายหลาน ในเรือนมีพระตั้งบนเรือน หอยผีปู่ย่า
อยู่ข้างนอกบ้าน มุมบ้าน ทางขวบ้าน
บนตันไม้ เขาปลูกเพิง ปลูกหอยไว้
ปลูกหอยผีปู่ย่าอยู่ตรงนั้น หากจะแต่งงานก็ไป
บอกไปขอไปบอกตามโบราณ เดี๋ยวนั้น
ค้อยหายไปยัง มีอยู่บ้าง

นายไกรศรี ไปบอกว่าอย่างไร

นายหลาน ไปบอกว่าเช่นนี้ ตามธรรมเนียม
เอือลูกหลาน ก็มารักมาชอบกัน วันนั้นมา
บอกให้เจ้าพ่อ พ่อเจ้าปักปักฮักฮักหาให้เขามี
ความสุข ความสบาย ให้เขาอยู่เจริญ
เราก็พูดคำเมืองของเรานี้แหละ อันใดจะดี
ก็พูดไป

นายไกรศรี ตอนนั้นวันแต่งงาน เขาเลี้ยงผี
ปู่ย่าวันไหน

นายหลาน เลียงวันรุ่งขึ้น แอมวันเอาแน่
บ่ได้ บางแห่งก็เอาวันตั้งแต่งงาน
วันนั้นเลย ขันเข้าเหยยขันหนึ่ง
เลียงวันนั้น หัวหมูก็เลียง เมื่อเจ้า
วันนั้นเลย ก่อนเมื่อแลงก็มาแต่งงาน
บางคน 7 วันก็เลียงแล้วแต่เหตุกำน
แล้วแต่ฮืดเขา 3 วันก็ได้

นายไกรศรี แต่งงานของเมืองเฮานี้ ของไทย
ฮัดน้ำ ของเมืองมัตมือ

นายหลาน ตางนี้ก็มีมัตมือ

นายไกรศรี เป็นแปงอะหยังก่อนมัตมือ

นายหลาน แปงไบศรี บางคนก็ไบศรี 5 ชั้น
7 ชั้น ตามฮืดประเพณี-เดิม เรียกว่า
ไบศรี เรียกว่ามีดอกมีอาหารต่าง ๆ
เข้าต้ม เข้าหนม มีอะหยังต่ออะหยัง

นายไกรศรี คนดีมัตมือแต่ ๆ คนหนุ่ม เป็นก็มา
มัตแม่นก่อน

นายหลาน โดยมากคนเฒ่าคนแก่เพื่อเป็น
สิริมงคล ว่าอย่างใดก็ให้อ เป็นอย่างนั้น
คนเฒ่าคนแก่ คนมีศีลมีธรรม
มีหลักฐานมั่นคง คนดีแม่นว่าหนุ่ม
พ่องมีหลักฐาน เฟ็งก่อร่างสร้างตัว
มีหลักฐานก็ให้อมัตมือได้

นายไกรศรี เจ้าสาวอยู่ตัดไต่ เจ้าบ่าวอยู่ตัดไต่

นายหลาน เจ้าบ่าวอยู่ทางขวามือ

นายไกรศรี แล้วตานั้นเวลามัตมือติดกันก่อนคับ

นายหลาน มัตติดกันเลย มัตบ้อจายมือซ้าย

FL 373

นายหลาน เลียงวันถัดอีกวัน เอาแน่
ไม่ได้ บางแห่งก็เลียงวันที่แต่งงาน
วันนั้นเลย สำหรับข้าวหนึ่งสำหรับ
เลียงวันนั้น หัวหมูเลียงตอนเช้า
วันนั้น ตกเย็นก็มาแต่งงาน
บางคน 7 วันแล้วเลียง แล้วแต่เหตุกำน
แล้วแต่จาริตของเขา 3 วันก็ได้

นายไกรศรี แต่งงานของเมืองเรานี้ ของไทย
รดน้ำ ของเราผูกมือ

นายหลาน ทางนี้ผูกมือ

นายไกรศรี เขาทำอะไรก่อนผูกมือ

นายหลาน ทำบายศรี บางคนก็บายศรี 5 ชั้น
7 ชั้น ตามจาริตประเพณีเดิม เรียกว่า
บายศรี เรียกว่ามีดอก มีอาหารต่าง ๆ มี
ข้ามต้ม ขนม มีอะไรต่ออะไร

นายไกรศรี คนที่ผูกมือ คนหนุ่มก็มา
ผูกมือโซ่ใหม่

นายหลาน ส่วนมากคนเฒ่าคนแก่เพื่อเป็น
สิริมงคล ว่าอย่างใดก็ให้เป็นอย่างนั้น
คนเฒ่าคนแก่ คนมีศีลมีธรรม
มีหลักฐานมั่นคง คนที่แม่อายุน้อย
มีหลักฐานเฟ็งจะก่อร่างสร้างตัว
มีหลักฐานก็ให้ผูกมือได้

นายไกรศรี เจ้าสาวอยู่ตรงไหน เจ้าบ่าวอยู่ตรงไหน

นายหลาน เจ้าบ่าวอยู่ทางขวามือ

นายไกรศรี แล้วตานั้นเวลาผูกมือติดกันใหม่คับ

นายหลาน ผูกติดกันเลย ผูกผู้ชายมือซ้าย

57

แม่หญิงเบื่องขวา เอาแหมกัันฮันก่อน
ก่อนมัดมือเขามีเคาะหมีภัก
อะหยังก้อบัตเคาะหมีภัยก่อน
แล้วใจ้อจ่านเป็นคนมัดก่อน พอ
ทำพิธีเสร็จแล้วก้อฮ้องบ้อเจ้าบ่าว
แม่เจ้าบ่าว บ้อเจ้าสาว แม่เจ้าสาว
มามัดเอาลูกเขย ลูกอ้ายหลานจาย
ซำเต้อเอาเงินมาใส่บาท สองบาท
บ้อใจ้เป็นมัดเอาเงินเนื้อ เป็นมัด
เอาโจคเอาใจ

นายไกรศรี ใ้อ์เรื่องใส่ผี ไทยเขาบ้อฮู้ เขาว่า
เขาขายลูกสาว ชายคนหนึ่งสิบบาท
ซำบาท ความจริงบ้อใจ้

นายหลาน อันนี้ผมเคยมี มันบ้อเหมือน
ธรรมเนียมเดวกัน ปอเฮาเอาเงิน
ไปมัดมือสองสามร้อย เป็นก่าชอบแต่ ๆ
ใจ้มันก็ ใค้มัดเป็นบันสองบัน
ผมไปภาคอีสาน ไปอ่าเกอล่าปลายมาศ
จังหวัดบุรีรัมย์

นายไกรศรี ไปเยี่ยะหยัง

นายหลาน ไปแต่งงานน้อง ตางนั้น เขาก็มีเหมือน
กัน เขาก็หาหมอขวัญ เขาก็เฮียกขวัญ
เขาหาขวัญสมรส กันเข้างายแล้วหาขวัญ
ด้อนบ่ายเขาก็หยุด แล้วฮัดน้ำสังข์พิธีไทย
เอาเจ้าบ่าวเจ้าสาวมาแล้ว เขาบัตเคาะห
แล้ว ทำขวัญจัดเป็นพั้วตัวเมียแล้วมี

ผู้หญิงมือขวา เอามือไกลกัันไว้ก่อน
ก่อนผูกมือเขามีเคาะหมีภัก
อะไรก้อบัตเคาะหมีภัยก่อน
แล้วใช้อาจารย์เป็นคนผูกก่อน พอ
ทำพิธีเสร็จแล้วก้อเรียกพ้อเจ้าบ่าว
แม่เจ้าบ่าว พ้อเจ้าสาว แม่เจ้าสาว
มาผูกเอาลูกเขย ลูกชาย หลานเขย
บางครั้งก็เอาเงินมาใส่ 1 บาท 2 บาท
ไม่ใช้เขาผูกเอาเงินนะ เขาผูก
เอาโซคเอาฮัย

นายไกรศรี ใ้อ์เรื่องใส่ผี ไทยเขาไม่ทราบ เขาว่า
เราขายลูกสาว ชายคนหนึ่งสิบบาท
ยี่สิบบาท ความจริงไม่ใช่

นายหลาน เรื่องนี้ผมเคยมี มันไม่เหมือน
ธรรมเนียมเดียวกัน หากเราเอาเงิน
ไปผูกมือสองสามร้อย เขาก็ชอบจริง ๆ
น้ำใจก็อยากผูกเป็นพันสองพัน
ผมไปภาคอีสาน ไปอ่าเกอล่าปลายมาศ
จังหวัดบุรีรัมย์

นายไกรศรี ไปทำไม

นายหลาน ไปแต่งงานน้อง ทางนั้น เขาก็มีเหมือน
กัน เขาก็หาหมอขวัญ เขาก็เรียกขวัญ
เขาหาขวัญสมรส กินข้าวเช้าแล้วหาขวัญ
ด้อนบ่ายเขาก็หยุด แล้วรดน้ำสังข์พิธีไทย
เอาเจ้าบ่าวเจ้าสาวมาแล้ว เขาบัตเคาะห
แล้วทำขวัญจัดเป็นพั้วเมียแล้วมี

ข้อปฏิบัติแล้วจะได้มั่งมีเงินทอง
อย่างนี้แล้ว มัดมือแล้ว บ้อแม่พี่น้อง
ผู้มีหลักฐานคนเฒ่าคนแก่มัดมือ

นายไกรศรี มั่นก็เหมือนเมืองเฮา

นายหลาน ผมไปจากเจียงใหม่ แม่ฝากเงินไป
สี่ร้อย ไปมัดมือแดนแม่ ผมสี่ร้อย
น้องแถมสองร้อย คนหนึ่งสามร้อย
ผูกมือทำขวัญไปมัดมือ มัดเอาน้องหญิง
ที่นี้เขาก็ว่า เอาเงินไปทำไมมากมาย
ผมบอกว่าเอาไว้หื้อเขาทำบุญ เพื่อเป็น
ทุนทำมาค้าขาย บ้อเจ้าสาวบอกว่าไม่
ต้อง เรามาทางไกล ไสหุ้ยมากแล้ว
คืนเงินหมดตั้งพันสอง บ้อเอาสักสตางค์
นี้ก็แสดงว่าเขามีจิตใจมีระเบียบดี
ไม่เห็นแก่เงินทอง ตามระเบียบมัน
ไม่ใช่เงินทอง เอาเพียงลูกอ้าย
หลานจาย เขาว่าอย่างอื่น เมืองเหนือ
ก็มี

นายไกรศรี เมืองเฮามีหมอก่อ หมออย่างว่านั้น

นายหลาน หมอทำขวัญใช้ใหม่

นายไกรศรี ใจเฒ่า

นายหลาน ใจคนแก่คนแก่คนโตเกยกก็เอาคนนั้น

เป็นปากเป็นสิริมงคล

นายไกรศรี จะอันวันนี้เฮาจะเริ่มพิธีแต่งงาน

ข้อปฏิบัติแล้วจะได้มั่งมีเงินทอง
อย่างนี้แล้วผูกมือ พ่อแม่พี่น้อง
ผู้มีหลักฐานคนเฒ่าคนแก่ผูกมือ

นายไกรศรี มั่นก็เหมือนเมืองเรา

นายหลาน ผมไปจากเชียงใหม่ แม่ฝากเงินไป
สี่ร้อย ไปผูกมือแทนแม่ ผมสี่ร้อย
น้องแถมสองร้อย คนหนึ่งสามร้อย
ไปผูกมือทำขวัญ เอาน้องสะก๊
ที่นี้เขาก็ว่าเอาเงินไปทำไมมากมาย
ผมบอกว่าเอาไว้ให้เขาทำบุญ เพื่อเป็น
ทุนทำมาค้าขาย บ้อเจ้าสาวบอกว่าไม่
ต้อง เรามาทางไกล ไสหุ้ยมากแล้ว
คืนเงินหมดตั้งพันสองร้อยบาทไม่เอาสัก-
สตางค์นี้ก็แสดงว่าเขามีน้ำใจมีระเบียบดี
ไม่เห็นแก่เงินทอง ตามระเบียบมัน
ไม่ใช่เงินทอง มันเป็นเรื่องเราได้ลูกเขย
หลานเขย เขาว่าอย่างนั้น เมืองเหนือ
ก็มี

นายไกรศรี เมืองเรามีหมอก่อ หมออย่างว่านั้น

นายหลาน หมอทำขวัญใช้ใหม่

นายไกรศรี ใช้ใคร

นายหลาน ใช้คนแก่ คนแก่คนไหนเคยก็เอาคนนั้น

เป็นปากเป็นสิริมงคล

นายไกรศรี อย่างนี้วันนี้เราจะเริ่มพิธีแต่งงาน

ฯลฯ

เมื่อรวบรวมข้อมูลแล้วก็นำข้อมูลมาจำแนกประเภทตามบทที่ 4 ที่จะกล่าวต่อไป

ปัญหาที่พบในการเก็บข้อมูล

1. วิทยากรไม่เข้าใจจุดมุ่งหมายของผู้รวบรวม ทำให้ขาดความร่วมมือในการเก็บข้อมูล
2. ผู้รวบรวมข้อมูลไม่เข้าใจภาษาของวิทยากร
3. วิทยากรเหนียมอายที่จะเล่า หรือบางครั้งหวงแหนวิชาบางอย่าง
4. ปัญหาเกี่ยวกับอุปกรณ์ที่เตรียมไปขาดตกบกพร่อง เช่น ไม่มีฟิล์ม, ถ่านที่ใช้สำหรับ

เครื่องบันทึกเสียงหมด

5. ปัญหาความปลอดภัยของผู้เก็บข้อมูล
6. ปัญหาเรื่องความไม่สะดวกอื่น ๆ เช่น ที่พัก อาหาร ฯลฯ

สตีธ ทอมป์สัน (Stith Thompson)¹ ได้สรุปการรวบรวมข้อมูลเป็นขั้นตอน ดังนี้คือ

1. ทำแผนที่ ๆ จะเก็บ แผนที่ของสถานที่ ๆ จะเก็บข้อมูล
2. ทำบรรณานุกรม (bibliographies) ข้อมูลที่เก็บได้ เช่น

สุภาชิต 25 บท

ปริศนาคำทาย 62 บท

นิทาน

— นิทานคติ 13 เรื่อง

— นิทานมุขตลก 11 เรื่อง

— นิทานทรงเครื่อง 6 เรื่อง

— นิทานประวัติ 3 เรื่อง

ฯลฯ

3. ให้รายละเอียดเกี่ยวกับ พันธุ์ไม้ของตำบล หรือหมู่บ้านที่เก็บข้อมูล
4. ให้รายละเอียดเกี่ยวกับวิทยากร

แหล่งเก็บข้อมูลของคหิชาชาวบ้าน (archives)

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลทางคหิชาชาวบ้านมาได้แล้ว ก็จะต้องนำมาเก็บรวมกันไว้ ถ้าข้อมูลมากพอควร ก็จะตั้งเป็น archive ซึ่งเป็นแหล่งหรือสถานที่ ๆ จะเก็บข้อมูลคหิชาชาวบ้านโดยตรง เพื่อเป็นแหล่งสำหรับค้นคว้าและเก็บรักษาวัสดุข้อมูลทางคหิชาชาวบ้านโดยเฉพาะ² ในการจัดข้อมูลทางคหิชาชาวบ้านเพื่อเข้าในแหล่งเก็บข้อมูลของคหิชาชาวบ้าน (พิพิธภัณฑ์ทางคหิชาชาวบ้าน) นั้นจะต้องต่อเนื่องจากการรวบรวมเป็นขั้นตอน คือ³

¹ Stith Thompson, *The Four Symposia on Folklore*, p. 2.

² Maria Leach, *The Standard Dictionary of Folklore Mythology and Legend*, Vol. I p. 71.

³ Stith Thompson, *The Folktale*, p. 406.

1. การรวบรวมข้อมูล (collecting)
2. การจำแนกข้อมูล (classifying)
3. การจัดหมวดหมู่ (cataloguing)

เมื่อจัดหมวดหมู่เสร็จแล้วก็คือ เพื่อจุดมุ่งหมายสำคัญที่สุด ได้แก่

4. ศึกษาข้อมูลในเชิงต่าง ๆ คือ
 - 4.1 ศึกษาเชิงเปรียบเทียบ (comparative method)
 - 4.2 สังเคราะห์หาเหตุผลต่าง ๆ (synthesizing all the results)

นอกจากการศึกษาข้อมูลในเชิงต่าง ๆ แล้ว ข้อสำคัญของการศึกษาก็คือ

5. วิจัยค้นคุณค่า
6. สามารถนำไปใช้ได้

